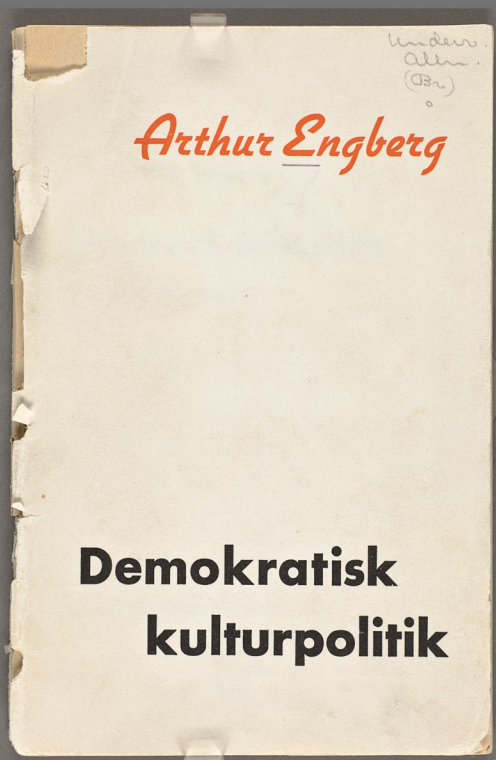

Engberg, Arthur

Demokratisk kulturpolitik :

Tryck 78 A Br.

Tillkomstår 1938

Digitaliserad år 2015

National Library
of Sweden

Under.
Allen.
(O3r)
o

Arthur Engberg

**Demokratisk
kulturpolitik**

Arthur Engberg

Demokratisk
kulturpolitik

Kungl. biblioteket

0 0000 000028511

Arthur Engberg

Demokratisk kulturpolitik

Idéer och exempel

Tidens förlag, Stockholm

STOCKHOLM. TRYCKERIAKTIEBOLAGET TIDEN. 1938

Grundsatser.

Kulturpolitikens grundsatser höra på det närmaste samman med den allmänna politikens. Med fullt fog kan man därför tala om demokratisk kulturpolitik. Den är ett uttryck för strävan att i olika riktningar göra medborgarna skickade att fylla de krav, som det folkliga självstyret ställer på dem. I den tingens ordning, där den allmänna och lika rösträtten inom kommun och stat ger varje medborgare möjlighet att utöva inflytande på allmänna angelägenheter, ligger det makt uppå att den enskilde är rustad för uppgiften. Det ställes krav på hans omdöme, hans ansvarskänsla, insikter och duglighet. Till sin idé är det folkliga självstyret en fri samverkan mellan självständiga personligheter, som ha att en för alla och alla för en bära ansvaret för gemensamt väl. Utfallet av en slik samverkan beror då ytterst på den enskilde själv, på hans omsikt, insikt, skicklighet och hans redobogenhet att offra egennyttan för allmännyttan. Folkstyre och folkbildning kunna därför icke skiljas från varandra. De förutsätta varandra. Ty intet folkstyre kan varaktigt bestå och lyckas, därest det icke uppbäres av upplysta, ansvarsmedvetna och självständiga medborgare. Och ingen folkbildning utgör ett hållbart underlag för folkstyret, därest den icke fått sin daning och växt i det andliga klimat, för vilket tankens, ordets och kritikens frihet är en garanterad verklighet.

Det är sålunda ingen tillfällighet, att svensk demokrati och svensk folkbildning utvecklats i och med varandra. Demokratien har kulturellt fördjupats och bildningen har demokratiserats. I samma mån kraven på medborgerlig duglighet blivit allmänna och skärpts, i samma mån ha anspråken på bildningens tillgänglighet och nivå stegrats. I den gamla

överhetsstaten var bildningsmonopolet naturligt. I folkstaten är det en orimlighet. Muren mellan folket och staten försvann med överhetsstatens fall. Muren mellan folket och bildningsmöjligheterna håller på att raseras. Det är den demokratiska kulturpolitikens förnämsta uppgift att helt avlägsna den.

Men det gäller icke blott att trygga medborgarnas tillträde till förvärvet av färdigheter och insikter. Det gäller även att skapa allmän delaktighet i de andliga skatter, som bildande konst, musik, teater och skönlitteratur representera. Det räcker icke med att dugliggöra sig för livets praktiska uppgifter. Människan vill också tillfredsställa sin skönhetslängtan, sin konstnärliga åtrå, sitt behov av det som övergår tidens och rummets gränser. Hon vill lösas och hjälpas ut ur det vardagliga, det trista och grå. Konstverket, boken, scenens skapelser, tonerna och de eviga budskapen utfylla, ge mening och lyftning åt hennes liv.

Så förlänges den demokratiska kulturpolitikens frontlinje. Den blir uttryck icke blott för en grundsyn utan även för en sammansyn. Insikter och färdigheter kunna inläras och inövas. Forskning och praxis öka deras omfattning och flytta ut deras gränspålar. Men det som varken kan inläras eller inövas, det som vi uppleva i konst och religion hör också till de omistliga värden, som en demokratisk kulturpolitik har att vårda sig om. Den har att sörja för luft, rymd och ljus, goda förbindelser mellan andelivets olika provinser, motverka försök till isolering, ge hjälp till självhjälp åt allt livsdugligt och främja vidsyn och fördragsamhet.

Medborgarnas utbildning måste alltid anpassas efter samhällets faktiska skick. De utbildningsbehov, som funnos i tidigare skeden av samhällsutvecklingen, ha helt naturligt förändrats i samma mån den sociala omlagringen fortgått, tekniken omvandlats, yrkesutövningen fått ett bredare och rikare register och befattningen med allmänna värv blivit vars och ens angelägenhet. Dagens svenska samhälle måste ge det uppväxande släktet en i ofantligt många avseenden annan utbildning än gårdagens. Förskjutningarna och omskiftningarna i vårt näringsliv betinga oavslåligt nya anspråk på yrkesskickligheten, dess inriktning och standard. Den utomordentliga omfattning, vari vårt land industrialiserats,

den genomgripande omgestaltningen av själva arbetets teknik, allt slikt tvingar vårt bildningsväsende till oavslätlig självförnyelse. Samhällets egen föränderlighet, dess rastlösa förvandling, dess utveckling av nya former för produktion och utbyte, för samfärdsel och teknik — hur skulle den kunna annat än medföra en motsvarande föränderlighet i fråga om bildningsbehovet?

En demokratisk kulturpolitik har att räkna med denna verklighet. Den kan icke godtaga något program, som anbefaller på stället vila. Den måste ställa sig i utvecklingens tjänst och utan fördomar ta upp till lösning den mångfald av problem, som denna utveckling gör aktuella.

Dessa grundsatser ha varit vägledande för den kulturpolitik, som under socialdemokratisk regeringsledning alltsedan 1932 genomförts och alltjämt håller på att genomföras. Den har haft till ögonmärke att stärka folkstyrets ställning. Den har velat på bredast möjliga front gå till storms mot bildningsmonopolet. Den har satt sig före att i olika riktningar avlägsna all på ekonomisk och social åtskillnad grundad företrädesrätt till utbildning och kulturell förströelse. Den har efter måttet av sina krafter och utifrån en sammansyn av kulturlivets olika sidor sökt bidra till den inre andliga upprustning, som vårt folk behöver för att utjämna sin underlägsenhet i mängd med en avgjord överlägsenhet i kvalitet. Den har vägrat att principiellt utesluta något av andelivets områden från sitt program. Den har målmedvetet slagit vakt om den humanistiska odling, för vilken forskningens och kritikens frihet, respekten för den självständiga personligheten och aktningen för människovärdet äro omistliga livsvillkor.

Folkundervisningen.

Den ojämförligt betydelsefullaste av rikets undervisningsanstalter är och förblir folkskolan. Den är för huvudmassan av svenska medborgare den enda skola, de ha tillfälle att genomgå. På dess förmåga att lösa sina uppgifter beror därför i första rummet vårt folks allmänna bildningsnivå. Intet får därför underlåtas, när det gäller att stärka och för-

bättra denna skola. Här har pågått och pågår ett rastlöst omdaningsarbete. Svaga och undermåliga skolformer ha undan för undan avlägsnats och ersatts med bättre. Inspektionen har gjorts effektivare. Läroplanerna ha bragts i bättre överensstämmelse med tidens fordringar. Genom skolskjutsar, skolhem och inackorderingar har man underlättat tillträdet till bättre skolformer. Men ännu återstår ofantligt mycket att göra, innan folkskolan är vad den bör vara.

I all korthet må här omnämnas några reformer som genomförts på folkskoleväsendets område sedan 1932.

Det har länge varit ett kommunalt önskemål, att staten måtte i större utsträckning övertaga kostnaderna för folkskoleväsendet. Väl är det sant, att $\frac{9}{10}$ av folkskolans löner buros av staten. Men förutom den återstående tiondedelen av lönerna hade kommunerna att svara för de mycket dryga kostnader, som betingades av skolhusbyggnaderna. År 1935 övertog emellertid staten hela kostnaden för de författningssenligt utgående kontanta minimilönerna respektive minimiarvodena för dels lärare vid folk- och småskolor samt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skoldistriktet tillhörande skolhem, dels ock lärare i slöjd och hushållsgöromål. Staten åtog sig därjämte att lämna understöd till bestridande av skoldistrikts kostnader för avlönande av överlärare. Samtidigt fastställdes allmänna grunder för statsbidrag till undervisningslokaler för folkskoleväsendet samt för statens bidrag till hyra för undervisningslokaler och dessas underhåll ävensom för tillhandahållande av skolmöbler och undervisningsmateriel samt tjänstebostäder åt lärarpersonalen eller ersättning härför. Vidare ökades statsbidragen till inackorderingar av skolbarn och skolskjutsar. I samband härmed erhöll staten ökat inflytande och kontroll med avseende å skolväsendets handhavande.

Det behöver väl knappast sägas, huru betydelsefull denna reform var. Den medförde icke blott en efterlängtd lättnad i de kommunala skolutgifterna. Den möjliggjorde också — och detta är det väsentliga — en ur undervisningens och hygienens synpunkt välbehövlig rationalisering och förbättring av folkskolans lokallbestånd.

En självklar förutsättning för statens övertagande av lejon-

parten av de med skolbyggnaderna förenade kostnaderna och den sista tiondedelen av lärarlönerna var, att resultaten av folkskolans undervisning skulle avsevärt förbättras. Erfarenheten hade visat, att den sexåriga folkskolan vore otillräcklig för att ge nödig varaktighet åt inhämtade färdigheter och insikter. Kravet på ett obligatoriskt sjunde skolår var därför välmotiverat. År 1936 fattades beslut om denna reforms genomförande, och därmed togs ett utomordentligt stort steg framåt. Vår folkskola får, när detta beslut förts ut i livet, helt andra möjligheter än förr att på ett nöjaktigt sätt tillgodose de bildnings- och uppfostringskrav, som numera måste ställas på den elementära medborgarskolan. Det sjunde skolåret skall — där ej anstånd medgives av Kungl. Maj:t — vara genomfört läsåret 1948—1949.

I nära samband med denna förstärkning av folkskolans effektivitet står seminarieredformen av år 1936. Förbättrad folkskoleundervisning hör nämligen naturligt samman med en förbättrad utbildning av folkskolans lärarkrafter. Vid folkskoleseminarierna höjdes alltså inträdesfordringarna till den fyraåriga linjen att i huvudsak motsvara realskolekompetens. En permanent tvåårig linje inrättades för elever, som avlagt studentexamen ävensom en likaledes tvåårig linje för småskollärarynnors utbildande till folkskollärarynnor. Den fortgående nativitetssminskningen nödvändiggjorde en hopkrympning av seminarieorganisationen. Inträdesfordringarna till småskoleseminarierna höjdes till ungefär samma nivå som i fråga om folkskoleseminarierna. Småskoleseminarierna organiserades såsom tvååriga utom seminarierna i Haparanda och Lycksele, vilka skulle vara treåriga.

Frågan om lärarpersonalens löneförbättring hade länge varit aktuell. Den fördes till en lösning genom 1937 och 1938 års beslut om lönerogleringar för folk- och småskollärare m. fl. samt för nomadlärare. Dessa lönerogleringar ansluta sig till de grunder, som gälla för den civila statsförvaltningen. Även om det är sant, att stora grupper inom folkskolans lärarkår yppat missnöje med lönefrågans lösning, så torde det vara obestridligt, att denna lösning var väl avvägd och tillförde lärarkåren mycket avsevärda förmåner. Genom segern för likalönsprincipen skipades i detta

sammanhang rättvisa. Våra folkskollärarinnor, som ha precis samma utbildning och samma utbildningskostnader som folkskollärarna och som ha att fullgöra precis samma åligganden och bära precis samma ansvar som dessa, ha genom detta statsmakternas beslut fått den löneställning, vartill de hade solklar rätt.

År 1937 beslöts i princip att vår dövstumsundervisning skulle förstatligas från och med den 1 juli 1938. I anslutning till detta principbeslut ha därav påkallade organisatoriska åtgärder genomförts, innefattande även vissa pedagogiska förbättringar inom undervisningen i fråga.

Staten har från och med den 1 juli 1938 helt påtagit sig det ekonomiska ansvaret för blindundervisningen och vården av blinda med komplicerat lyte. Den landstingen respektive städer, vilka ej tillhöra landsting, tidigare åliggande bidragskyldigheten till blindundervisningen och blindvården har sålunda upphört. Föräldrars och målsmäns bidragskyldighet i förevarande avseende har jämväl bortfallit.

Bland åtgärder till förbättrande av det lokala skolväsendet kan nämnas, att högre folkskolor upprättats i en rad samhällen landet över.

Betydande statsbidrag hava beviljats till verkstadsskolor för arbetslös ungdom, upprättade i Karlskrona, Mölndal, Lysekil, Uddevalla, Tönshammar, Arvika, Älvåsen, Sundsvall, Sandö, Gimo, Byske och Strömsholm i Piteå. Antalet elever vid upprättade verkstadsskolor utgjorde i slutet av juni 1936 omkring 600 och i slutet av år 1937 omkring 1,200.

Det lider intet tvivel, att dessa skolor blivit en avgjord framgång. De tillkommo som provisoriska anordningar, betingade av en lokalt begränsad arbetslöshet av särskilt svårartad beskaffenhet och i syfte att överföra den ungdom, som härav drabbats, till yrkesbanor av lämplig art. Redan vunnit erfarenhet synes emellertid giva vid handen, att dessa av ett tillfälligt behov betingade läroanstalter utformats till en skoltyp, som synes utvecklingsduglig och som kan få en mycket stor betydelse för yrkesutbildningen i vårt land. De ha inrättats såsom centrala anstalter för större områden, omfattande ett eller flera län och med landstingen såsom hufvudmän eller ekonomiskt intresserade, medan våra vanliga

lärlings-, yrkes- och verkstadsskolor äro nästan undantagslöst inrättade av primärkommunerna var för sig.

Till dessa kortfattade upplysningar om redan genomförda reformer på folkundervisningens område må fogas några ord om spörsmål, som i övrigt upptagits och äro föremål för utredning genom sakkunniga.

Här är då först att nämna spörsmålet om utsträckning av den årliga lästiden vid folk- och småskolor och vissa andra åtgärder till förbättrande av undervisningen vid dessa skolor. Vid riksdagens behandling av frågan om löneroglering för lärare vid folk- och småskolor anslöt sig statsutskottet till regeringens uttalade sympatier för en förlängd undervisningstid. Utskottet fann en minimilästid av 36 $\frac{1}{2}$ veckor per år icke vara orimlig och en tjänstgöring av 39 läsveckor borde statsmakterna enligt utskottets mening kunna fordra av lärarna. Då utskottet anslöte sig till Kungl. Maj:ts förslag om en differentierad lön, avvägd med hänsyn till lärarnas tjänstgöringstid, skedde detta under den förvisningen, att denna differentiering allenast bleve en övergångsform i lönesystemet. Med hänsyn till de skiftande förhållandena i de särskilda skoldistrikten kunde det enligt utskottets mening vara tvivelaktigt, om barnens lästid kunde allestädes utan svårigheter utsträckas till 39 veckor eller ens till 36 $\frac{1}{2}$. Utskottet vore i alla fall icke berett att för det dåvarande förorda en till tiderna fixerad övergång till längre läs- och tjänstgöringstider i folkskolan, utan ansåge sig böra föreslå riksdagen att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i syfte att förlänga tjänstgöringstiden för lärare vid folk- och småskolor till 39 veckor. På grund av att kamrarna vid behandlingen av utskottets förslag stannade i delvis olika beslut, kom skrivelseförslaget att bortfalla. Regeringen fann det emellertid angeläget att igångsätta en utredning angående de utvägar, som kunna vara lämpliga för att genom en förlängning av den årliga lästiden vid folk- och småskolorna och eventuellt även genom uppdelning av undervisningsavdelningarna stärka den utbildning, som meddelas i vår allmänna barndomsskola. Detta spörsmål är i alldeles särskild grad en landsbygdens skolfråga, ty det är huvudsakligen här, som den kortare lästiden och de flerklassiga un-

dervisningsavdelningarna förekomma. Det kan med fog påstås, att 1936 års riksdagsbeslut om den obligatoriska sjuåriga folkskolan får en önskvärd komplettering genom de åtgärder, som här bragts å bane.

Det säger sig självt, att en i de enskildas förhållanden så ingripande åtgärd som en utsträckning av den årliga lästiden för folkskolebarnen måste tagas under övervägande med den allra största varsamhet. Man får icke glömma, att folkskolan ute i orterna har sin förnämsta tillgång i den sympati och det förtroende, varmed den omfattas av befolkningen. Denna tillgång får icke äventyras genom en alltför stark påfrestning av de enskildas prestationsförmåga. Den igångsatta utredningen har därför också anbefallts att ägna denna sida av spörsmålet en alldeles särskild uppmärksamhet. Emellertid torde det kunna sägas, att en allmän utsträckning av den årliga lästiden till 36 $\frac{1}{2}$ veckor näppeligen bör kunna anses överskrida gränsen för det tillrådliga. I främmande kulturländer torde ett kortare läsår höra till sällsyntheterna. Huruvida och i vad mån det skall bli möjligt att i en mera närliggande framtid gå utöver 36 $\frac{1}{2}$ veckor såsom minimilängd på läsåret får bliva utredningens uppgift att undersöka.

Under utredning ligger även spörsmålet om sjöfolkets bildningsfråga. Sjömännens levnadsförhållanden nödvändiggöra särskilda åtgärder i fråga om bildningsarbetets anordnande. De former, under vilka den fria och frivilliga folkbildningsverksamheten för närvarande bedrives, äro väsentligen anpassade för människor med stationär vistelse och yrkesutövning i land. För sjömannen, som större delen av året uppehåller sig ombord på fartyg och under vistelsen i land ofta icke kan nå sin hemort, möta stora svårigheter att tillgodogöra sig de bildningsmöjligheter, som stå landbefolkningen till buds. Ihågkommas måste också, att sjömansyrket har en utpräglad karaktär av säsongarbete och att anställningarna ha relativt kort varaktighet. Det är därför nödvändigt att differentiera bildningsarbetets organisation med hänsyn till dessa särskilda förhållanden. Av vikt är, att bildningsmöjligheterna göras mera lättillgängliga i rent yttre lokalt avseende, och att de ekonomiska svårigheter, som för sjömän i särskild grad göra sig gällande i fråga om delta-

gande i ett på land anordnat studiearbete kommer att minskas. Staten måste vara beredd på att härvidlag gå utanför de vanliga understödsformerna och göra jämförelsevis större uppoffringar än för det fria och frivilliga folkbildningsarbetet i övrigt.

I det föregående har omnämnts verkstadsskolornas upprättande. Beträffande deras framtid och ställning har en särskild utredning igångsatts i syfte att undersöka, huruvida de icke lämpligen skulle kunna infogas i det nuvarande skol-systemet såsom en ny kategori av yrkesutbildningsanstalter med uppgift att tjänstgöra såsom centrala verkstadsskolor på större områden. I direktiven för denna utredning har bland annat betonats nödvändigheten att vid uppbyggandet av det nya skolsystemet med central verkstadsutbildning noga beakta näringslivets behov av yrkesutbildad arbetskraft inom olika fack och att i görligaste mån giva organisationen en sådan grad av smidighet, att en anpassning kan ske efter mera bestämda förskjutningar i detta behov.

Som bekant åtnjutes folkskolans undervisning kostnadsfritt. Det får emellertid icke glömmas, att denna kostnadsfrihet är mera principiell än praktisk. Väl är det sant, att inga terminsavgifter behöva erläggas. Men det är också sant, att med mycket få undantag kostnaderna för undervisningsmateriel måste bestridas av föräldrar och målsmän. De skoldistrikt, där undervisningsmaterielen kostnadsfritt tillhålls lärlingarna, äro lätt räknade. Inom det överväldigande antalet skoldistrikt gäller, att undervisningsmaterielen tillhålls kostnadsfritt endast de barn, vilkas föräldrar eller målsmän äro helt obemedlade eller icke kunna bära några som helst utgifter för barnens skolgång. Visserligen lämnas också för övrigt efter omprövning av skolmyndigheten i vederbörandes distrikt i viss utsträckning fri skolmateriel åt barnen eller beredes lättnader för dem i omkostnaderna för dessa ändamål. Men även om det intresse, som från distriktens sida ägnats denna fråga, varit lofvärt, är det själfvallet, att de metoder, som anlitas inom de omkring 2,500 distrikten, varit i hög grad växlande och av olika effektivitet och värde. Framförallt hava ekonomiska hänsyn givetvis hindrat, att inom de ungefär 2,400 skol-

distrikt, som äro belägna på landsbygden, detta önskemål tillgodosetts på ett tillfredsställande sätt. Det ligger en fara i att de barn, som enligt behovsprincipen helt eller delvis erhållit fri skolmateriel, kunna komma att framstå som en grupp för sig i ekonomiskt och socialt avseende. Därtill kommer, att själva den sovring, som måste läggas till grund för behovsprincipens tillämpning, är ytterst ömtålig och vanskelig. Även om alla de yttre omständigheter — arbetslöshet, barnantal inom familjen, tillgångar av olika slag — vilka kunna äga betydelse, härvid tagas under omsorgsfull prövning, måste ett sådant urval bland eleverna bliva av subjektiv art. Det förtegnade armodet blir säkerligen ofta lottlös, och gränssfallen äro alltid svåra att bedöma. Härtill sälla sig även vissa olägenheter av pedagogisk art, som uppenbarligen vidlåda det nu rådande systemet. Tydligt är sålunda, att en i och för sig befogad hänsyn till målsmännens ekonomi ofta vållar, att skolmyndigheterna tveka att förnya undervisningsmaterielen, även när en sådan förnyelse är synnerligen påkallad av pedagogiska skäl. Särskilt har omvitnats, att av denna grund många olikartade upplagor av samma lärobok få brukas inom en och samma klassavdelning, och att tiden starkt tages i anspråk för att rätta uppgifter i äldre upplagor till förfång för undervisningen. Tillämpas grundsatsen om fri skolmateriel, möjliggöres, att när så verkligen kräves, en samtidig förnyelse sker av underlaget för undervisningen.

Principen, att fri undervisningsmateriel skall lämnas samtliga barn inom folkskolan, torde få anses vara en självklar konsekvens av denna undervisnings obligatoriska karaktär. Folkskolans barn böra, så långt ske kan, utbildas under samma yttre villkor för att kunna fullgöra sin insats i samhället efter vars och ens fallenhet och förmåga. Åt dem alla bör, såvitt möjligt, beredas samma yttre förutsättningar att inhämta denna grundläggande utbildning. Den fria skolmaterielen får därför icke betraktas som någon särskild förmån, som under vissa förhållanden beviljas barnen eller, såsom nu är fallet, äga karaktären av ett slags privilegierat ekonomiskt understöd.

Huruvida kostnaderna för denna reforms genomförande skola bäras helt av staten eller huruvida stat och kommun

skola bära dem tillsammans är ett spörsmål, som den igångsatta utredningen får söka knäcka. Säkert är, att denna reform är ofrånkomlig, därest man vill göra allvar av kravet på att den obligatoriska undervisningen i riket verkligen skall vara kostnadsfri. För den överväldigande massan av målsmän och föräldrar i vårt land bör det vara en självklar angelägenhet att på allt sätt främja reformens genomförande. Den är ett naturligt led i strävan att demokratisera bildningen, att skapa enahanda yttre förutsättningar för fattiga och rika när det gäller att tillgodogöra sig den undervisning, som samhället ålägger medborgarna.

I detta sammanhang må även erinras om den utredning, som igångsatts, rörande folkhögskolelärarnas lönefråga. Den år 1937 genomförda löneregleringen för vissa statligt eller kommunalt anställda lärare omfattade icke folkhögskolans lärarkår, vilkens anställnings- och arbetsförhållanden i mycket avvika från övriga lärargrupper. Folkhögskolelärarnas lönefråga har emellertid särskilt för sig upptagits till övervägande av regeringen, som genom beslut den 17 december 1937 anbefalldes skolöverstyrelsen att verkställa utredning och inkomma med förslag till de ändringar med avseende å folkhögskolornas löneförhållanden, som kunna anses påkallade i anledning av 1937 års löneregleringsbeslut.

Folkskolans karaktär av barndomsskola påkallar enligt sakens natur en förnufutig begränsning i dess lärostoff. Icke utan fog klagas det över ämnesträngseln och mångläseriet både i folkskolan och realskolan. Det vill också synas, som om tiden vore inne att verkställa en rationell sovring. För folkskolans vidkommande torde härvidlag böra vara vägledande, att dess huvuduppgift såsom barndomsskola är att ge största möjliga övning i och varaktighet åt de färdigheter, som inbegripas i läsning, skrivning och räkning. Alla omdömesgilla människor torde medgiva, att ju större och varaktigare dessa färdigheter bliva, desto solidare och starkare är den bildningsgrund som folkskolan kan och bör ge. Livet är nu en gång sådant, att dessa tre färdigheter äro huvudförutsättningarna för det fortbildningsarbete och de självstudier, varunder medborgarens fortsatta utdanning fullbordas. Ju större och målmedvetnare koncentrationen är på dessa

färdigheter i folkskolans undervisning, desto lättare blir det för lärjungarna att gripa sig an med fortsatta studier i den ena eller andra riktningen. Framför allt måste läsningen och skrivningen, alltså det egna svenska modersmålet ägnas uppmärksamhet. Ty här ha vi själva inkörsporten till litteraturen, det må vara facklitteratur eller skönlitteratur. Här är nyckeln till den svenska bildningens skattkammare, så långt denna är tillgänglig på fädernas tungomål. Varje färdighet bygger på träning och ihärdig övning, på outtröttlig upprepning. Utrymmet på skolans schema för inövandet av de tre nämnda färdigheterna kan därför icke vara stort nog.

I detta sammanhang kan det förtjäna påpekas, att t. ex. våra folkhögskolor skulle kunna arbeta under bättre förutsättningar, därest de befriades från tvånget att förstärka den i folkskolan lagda grunden beträffande dessa färdigheter och därigenom finge helt ägna sig åt den fortbildande uppgiften. Enahanda torde kunna sägas om åtskilliga andra fortbildningsanstalter. Och behöver det månne betonas, vilken vinning det vore för alla dem, som bära upp den kommunala självstyrelsen och på olika förtroendeposter ha att reda sig med både penna och bok, därest deras elementära träning i folkskolan givit goda och varaktiga resultat? Det fria folkbildningsarbetet — enkannerligen den på deltagarnas förmåga av självverksamhet fotade studiecirkelrörelsen — skulle likaledes ha ofantligt att vinna på reformer i den riktning, som här antytts.

Det lider intet tvivel, att dessa synpunkter måste komma under det allvarligaste övervägande vid en förnyad behandling av det vanskliga och ömtåliga avvägningsproblem, som upprättandet av en tidsenlig läroplan för folkskolan representerar.

Det synes vidare vara en angelägenhet av största vikt, att barnens gestaltande anlag målmedvetet uppsåras, omhändertagas och utvecklas. Här har slöjden sin stora uppgift. Erfarenheten har bekräftat sanningen, att en undervisning, som tar sikte på och hand om barnens rent praktiska, konstnärliga och produktiva anlag och varsamt sammanknyter dem med deras teoretiska, både når djupare och ger bättre resultat än den som särskiljer dem. Måne det är obefogat att

påstå, att en blivande omgestaltung av folkskolans undervisningsplaner skulle i huvudsak sikta rätt, därest den förbunde med varandra en koncentration på läsning, skrivning och räkning och gäve slöjden en starkare ställning?

Till dessa reflexioner rörande lärostoffets avvägning må fogas ett par andra.

Det har redan betonats på tal om utredning rörande fri skolmateriel, huru viktigt det är, att de sociala skrankorna avlägsnas ur skolans inre liv och att barnen om möjligt få samma yttre förutsättningar för inhämtandet av folkskolans undervisning. Till dessa yttre förutsättningar hör emellertid icke blott likställdhet i fråga om skolmateriel. Dit hör också likställdhet i fråga om hygieniska förutsättningar att på ett tillfredsställande sätt tillgodogöra sig undervisningen. Undernärdade barn ha nu en gång icke samma möjlighet att tillgodogöra sig folkskolans undervisning som välnärdade. Denna banala sanning torde ingen vilja förneka. I den i annat sammanhang å bane bragta frågan om den fria skollunchen har detta problem resolut tagits i kragen. Det är ingen överdrift att påstå, att det är ett verkligt livsproblem för ett litet folk, som måste låta sig angeläget vara att på bästa och rationellaste sätt omhändertaga och för andlig och materiell produktion till det yttersta utnyttja den förnämsta av alla sina tillgångar: sitt människomaterial. Det är icke och får icke vara föräldrars och målsmäns privata angelägenhet, huru det förfares med det levande material, som den svenska folkskolan får om händer. Här har samhället en plikt att fullgöra, där de enskilda icke mäktade fylla den. Eller med andra ord: det ligger i det allmännas intresse att sörja för, att den svenska folkskolans barnamaterial är i bästa skick. Regelbunden läkarundersökning av hälsotillståndet inom rikets samtliga folkskolor anmäler sig här som ett naturligt krav. Det är nödvändigt redan för att ge lärarpersonalen några tillförlitliga hållpunkter för ett vederhäftigt bedömande av skolbarnens förutsättningar. Och det är framförallt nödvändigt för att ge bärigt underlag åt åtgärder, som avse att göra barnen bättre skickade att följa med undervisningen. Dessa och därmed sammanhängande frågor erbjuda naturliga arbetsuppgifter för en demokratisk kulturpolitik, som vill på allvar rykta sitt värv.

Det högre skolväsendet.

Inom det s. k. högre skolväsendet ha under den förflutna sexårsperioden en rad betydelsefulla reformer genomförts.

År 1933 fattades beslut om inrättandet av praktiska utbildningslinjer på realskolans stadium. Sådana linjer skulle anordnas vid de allmänna läroverken och de kommunala mellanskolorna samt utmynna i en examen, kallad praktisk realexamen. Samtidigt skapades möjlighet att omorganisera högre folkskolor till praktiska mellanskolor, vid vilka jämväl skulle kunna avläggas praktisk realexamen.

Samma år utfärdades ny läroverksstadga samt nya undervisnings- och timplaner för läroverken, varigenom på gymnasialstadiet de humanistiska ämnena — ej minst franskans — ställning stärktes. Den tidigare gällande valfriheten av ämnen slopades och fasta ämneskombinationer infördes.

År 1935 beslöts upprättande försöksvis av klassiska linjer vid de allmänna läroverken för att stärka de klassiska språkens ställning.

Den sedan länge aktuella frågan angående inskränkning av extralärarsystemet vid de allmänna läroverken bragtes även år 1935 till en lösning, i det att icke mindre än 294 nya ordinarie lärartjänster successivt inrättades i syfte att råda bot på de dåliga befordringsförhållandena inom lärarkåren.

Löneregleringar hava under åren 1937 och 1938 beslutats för lärare vid statens undervisningsväsen samt vid kommunala flickskolor, högre folkskolor och kommunala mellanskolor. Dessa löneregleringar ansluta sig till de för den civila statsförvaltningen gällande grunderna.

År 1937 utfärdades bestämmelser om läxfria måndagar för lärjungar vid flertalet under skolöverstyrelsen stående läroanstalter.

För att ställa det under senare år anordnade skolungdomsutbytet med utlandet under en enhetlig ledning, underkastad kontroll från det allmännas sida, har år 1938 en statlig instans för skolungdomsutbytet inrättats.

En rationellt utformad och systematiskt bedriven kontroll

av läroboksbeståndet har förverkligats genom 1938 års beslut om inrättandet av en särskild nämnd för granskning av läroböcker, vari lekmannaelementet beretts ett starkt inflytande. Denna åtgärd avser såväl läroverkens som folkskolans läroböcker. Den inbegriper även en välbehövlig kontroll över prissättningen.

Gymnastiska centralinstitutet blev år 1934 föremål för en ingripande omorganisation. En differentiering mellan frisk- och sjukgymnastik genomfördes, och åtgärder vidtogos för att tillförsäkra sjukgymnasterna en god sjukhusutbildning. Nya lärartjänster inrättades.

Beslut har fattats om tekniska skolans i Stockholm successiva ombildning i vissa delar till ett tekniskt gymnasium med fackskola från och med budgetåret 1938/39.

Betydelsefulla åtgärder ha genomförts till förbättrande av det lokala skolväsendet. Sälunda ha högre allmänna läroverk upprättats i Bromma och Haparanda samt åtgärder inlettas för omorganisation av samrealskolorna i Lidingö, Eslöv, Motala och Skellefteå samt västra realskolan i Göteborg till högre allmänna läroverk. Kommunala flickskolor ha upprättats i ett betydande antal samhällen i olika landsändar.

Frågan om studentexamens eventuella avskaffande och därmed förknippade spörsmål ha varit föremål för utredning av särskilda sakkunniga, vilka tillkallades i maj 1936 och i december 1937 överlämnat betänkande med utredning och förslag i ämnet. De sakkunniga ha förordat vidtagande av vissa betydelsefulla ändringar i formerna för avgångsexamens avläggande.

De i maj 1936 tillkallade yrkesskolsakkunniga hava i ett i december 1937 avgivet betänkande föreslagit en ombildning av viss del av tekniska skolan i Stockholm till en statens tekniska fackskola för konstyrkena.

I juni 1938 hava de i maj 1936 tillkallade sakkunniga för utredning av frågan om skolöverstyrelsens omorganisation avlämnat betänkande och förslag i ämnet. Förslaget avser bland annat att förstärka överstyrelsens administrativa organisation, att bereda möjlighet för en effektivare inspektion av i främsta rummet de allmänna läroverken samt att till

skolöverstyrelsen centralisera utbetalning och redovisning av anslagen till skolväsendet.

För närvarande äro följande frågor föremål för sakkunnigberedningar:

frågan om lärarutbildningens organisation, frågan om organisationen av de högre allmänna läroverken för flickor, frågan om det främmande språk som bör vara begynnelse-språk i realskolan, frågan om fortsatt förstatligande av de kommunala mellanskolorna samt frågan om omorganisation av de kommunala flickskolorna.

Skolöverstyrelsen har i september 1937 anbefallts att verkställa undersökning, huruvida och under vilka förutsättningar statsbidrag kunde utgå till bestridande av kostnaderna för lärjungars från landsbygden vistelse vid allmänna läroverk och vissa andra offentliga läroanstalter.

Vidare har enligt uppdrag av Kungl. Maj:t skolöverstyrelsen i december 1937 till Kungl. Maj:t inkommit med utredning och förslag angående avskaffande av terminsavgifterna vid rikets allmänna läroverk. I maj 1938 har överstyrelsen anbefallts att verkställa utredning angående de ändrade bestämmelser rörande statsunderstödda kommunala och enskilda läroanstalter, som kunna påkallas, därest avgifterna vid de allmänna läroverken borttagas.

Till denna skelettartade uppräknning må fogas några reflexioner.

Beslutet om inrättandet av praktiska utbildningslinjer på realskolans stadium kan betecknas som början till en nyorientering i dessa anstalters undervisning. Även om de hittills vunna erfarenheterna icke hunnit bli så många och omfattande, att ett slutgiltigt omdöme kan fällas, så torde man likvisst vara berättigad att säga, att försöket slagit utomordentligt väl ut och att de inbyggda praktiska linjerna omfattas med det allra största intresse av såväl lärjungar som föräldrar och målsmän. Det kan förtjäna nämnas, att man i pedagogiskt avseende gjort den intressanta iakttagelsen, att lärjungar, som betraktats och bedömts som obekväma för teoretiska studier, efter någon tids utlösning av sina praktiska anlag och handlag befunnits bättre skickade jämväl för de teoretiska studierna. Här har sålunda omhändertagandet av de praktiska gåvorna medfört, att de fördäm-

ningar, som liksom hållit de teoretiska gåvorna tillbaka, genombrutits. Man har skäl att förutspå dessa inbyggda praktiska realskolelinjer en god framtid.

Beträffande 1933 års läroverksstadga, som varit föremål för mycken diskussion är endast att säga, att den söker göra rättvisa åt de olika språken. Den beredde sålunda modersmålet en utvidgad och stark ställning. Ingen har vågat bestrida, att denna förstärkning var påkallad. Ryggraden i all språklig bildning måste vara herraväldet över det egna språket. Tyskan, engelskan och franskan fingo en inbördes avvägning, som gjorde slut på det sorgliga provisorium, där studentgenerationer lämnade våra läroverk utan förmåga att läsa och förstå även mycket enkla franska texter. För ett litet folk som vårt, som är angeläget att ha goda förbindelser åt alla håll, är det av största vikt, att undervisningen i levande språk befrias från ensidighet. Det var detta som skedde 1933, då franskan gjordes obligatorisk på latingymnasiet liksom engelskan på realgymnasiet.

Extralärelärdets avskaffande och inrättandet av de 294 nya ordinarie lärartjänsterna kan utan överdrift betecknas som ett av de betydelsefullaste steg som på länge tagits för att praktiskt och effektivt förbättra läroverkslärarkårens befordringsmöjligheter.

I frågan om studentexamen äro meningarna helt naturligt starkt delade. Att den åtminstone i sin nuvarande form kommit in i en kris är emellertid obestridligt. Ursprungligen en examen för universitetet och därför avlagd vid universitetet flyttades den på 1860-talet ut till läroverken, eftersom redan en rad banor vid sidan om universiteten behövde den som förutsättning. Det har sedermera blivit dess öde att slitas mellan olika intressen. Fackhögskolorna ha ställt anspråk ur sina synpunkter, universiteten ur sina och allmänbildningen ur sina. Så har det kommit sig, att den blivit varken det ena eller det andra och att den icke längre tillfredsställer någon part. Universiteten finna den behäftad med svagheter. Fackhögskolorna ha redan i praktiken underkänt den genom att kräva kvalificerad studentexamen. Som allmän medborgerlig bildningsexamen är den också i högsta grad olämplig och illa avvägd. Därtill kommer att den på ett betänkligt sätt förrycker, snedvrider och skapar jäkt och hets i gym-

nasiets studiegång. Den tjänar icke det naturliga urvalet, när det gäller fortsatta studier vid universitet och högskolor. Den är lika litet lämplig för de praktiska banorna. Den har ställt gymnasiets studiegång under ett bann, som är notoriskt skadligt. Ur det allmännas synpunkt är själva studentexamen en underordnad sak. Det viktigaste och nödvändigaste är att standarden vid våra gymnasier hålles uppe. Det måste skapas garantier för att bakom satta betyg verkligen finnas de kunskaper, som betygen ange. Dessa garantier kunna endast vinnas genom en effektiv och stadigvarande kontroll över läroverkens undervisning och resultat och en tillsyn över att betygsättningen vid olika läroverk och från olika lärare följer enhetliga normer. Skapas dessa förutsättningar, så behöves icke någon studentexamen. Det räcker då med i vanlig ordning utfärdade avgångsbetyg. Frågan om studentexamen kan därför icke skiljas från frågan om en tillfredsställande kontroll över gymnasiernas undervisningsresultat. Att förlägga denna kontroll till en enda punkt, till det man kallar studentexamen, är i vad det gäller lärarnas roll meningslöst, eftersom de redan i förväg utan och innan känna sina lärjungar med deras förtjänster och fel, och ur censorernas synpunkt ännu meningslösare, enär de omöjligen under några flyende timmar kunna vara i stånd att bilda sig en pålitlig uppfattning. Utifrån dessa överväganden har frågan om studentexamens reformering bragts till aktualitet och lagts under utredning. Denna utrednings resultat föreligga sedan någon tid tillbaka och ha i vederbörlig ordning passerat remissinstanserna. Varken utredningens resultat eller remissgången ha i något avseende försvagat, än mindre vederlagt de väsentliga skälen för kravet på en radikal omgestaltning på detta område.

Präktiga skolhusbyggnader, moderna tekniska anordningar, utmärkta läroböcker — allt slikt är bra. Men ännu bättre är en god lärare. Det är med lärarbanan som med så många andra banor, att den endast till en viss begränsad del beträdes av personer, som känna det som sitt kall, sin livsuppgift att ägna sig åt den. För det stora flertalet blir det rätt och slätt en utkomstfråga. Man skall någonting bli. Varför icke bli lärare? Man har haft håg för och fått vackra betyg

i vissa ämnen i skolan. Varför icke fullfölja dessa ämnen vid universitet och högskola, snickra ihop en filosofisk ämbetsexamen och ge sig ut till läroverken för att räkna tjänsteår, gå provår och omsider få en ordinarie tjänst? Detta är både naturligt och mänskligt. Och att trots detta system den svenska läroverkslärarkåren är så god som den är ha vi all anledning att vara glada över.

Det säger sig emellertid självt, att denna tingens ordning är långt ifrån tillfredsställande. Ty finns det överhuvud ett område, där den rent personliga förutsättningen, anlaget och handlaget, intresset för och inlevelsen i uppgiften äro av alldeles grundläggande betydelse, så är det just i fråga om läraren och hans gärning. Spörsmålet att på detta område åstadkomma ett slags naturligt urval är därför en av våra allra viktigaste skolfrågor. Redan det faktum att de anstalter, som utbilda våra läroverkslärare för deras blivande kall, alltså våra universitet och högskolor, sakna regelbunden kännning med läroverken och deras behov av lärarens utbildning för olika skolämnen är betänkligt nog. Det ligger därför makt uppå, att isoleringen mellan de båda världarna i möjligaste mån häves, att regelbundna överläggningar mellan läroverkens lärare, universitetens och högskolornas skolämbetsrepresentanter och skolöverstyrelsen komma till stånd. Man måste från vederbörande universitets- och högskolelärares sida ha kännedom om, vilka anspråk lärargärningen i ett visst ämne faktiskt ställer på lärarens utbildning. Och man måste från lärarvärldens sida ha möjlighet att delgiva universitet och högskolor sina erfarenheter beträffande den lämpliga avvägningen av den utbildning dessa meddela.

Men härtill kommer en annan allvarlig omständighet. Genomsnittsåldern för provårets genomgående har legat omkring 33 år. Att en ung människa, som bestämt sig för lärarbanan, skuldsatt sig och offrat dyrbara år för att avlägga sin ämbetsexamen, först några år längre fram skall kunna få besked, om hon är lämplig eller icke lämplig för banan ifråga, är naturligtvis ett oting. Det måste här tillses, att ett slikt besked kan erhållas på ett så tidigt stadium, att en återvändo är möjlig. Det måste med andra ord skapas några anordningar för att i rättan tid utröna lämpligheten för

lärarkallet. Detta är nödvändigt icke bara med tanke på läraraspiranterna själva, utan även och framförallt med tanke på skolan, dess arbete och bästa.

Det var dessa övertväganden som föranledde regeringen att i gångsätta utredningen om lärarutbildningen. Här tarvas ett verkligt krafttag. Ty här stå vi inför något väsentligt och centralt i vårt högre undervisningsväsen. Folkskolläraernas möjligheter att med sin teoretiska utbildning redan i seminariet kunna förbinda sin pedagogiska träning kan naturligtvis icke utan vidare omplanteras på läroverkslärarutbildningens område. Men ingen lärare kunna bestrida vikten och nödvändigheten av att ett allvarligt försök göres att förverkliga det naturliga urval, varom ovan talats.

I 1927 års skolbeslut ingick även upprättandet av fyra högre allmänna läroverk för flickor. Genom beslut av 1930 års riksdag inrättades ytterligare ett. Vid dessa läroverk har gymnasiet kommit att organiseras på något olika sätt. Medan det i Göteborg, Malmö och Hälsingborg anordnats såsom treårigt latin- och realgymnasium så har det i Stockholm organiserats såsom fyraårigt latin-, treårigt latin- och treårigt realgymnasium samt vid läroverket i Örebro allenast såsom fyraårigt latingymnasium. Erfarenheten har visat, att den tillämpade treåriga organisationsformen icke varit lämplig för flickor och att inrättande i större utsträckning av fyraåriga gymnasielinjer därför förtjänt tagas under övertvägande. Den 30 juni 1937 tillkallades sakkunniga för utredning och förslag angående organisationen av de högre allmänna läroverken för flickor, och dessa sakkunniga ha även kommit till det resultatet att den nuvarande gymnasieorganisationen vid flickläroverken icke är tillfredsställande. I enlighet med flickskolesakkunniges hemställan i detta stycke kommer förslag att föreläggas riksdagen. Förslaget innebär, att tillgång till fyraårigt gymnasium öppnas för flickorna i samtliga de fem statliga flickläroverken.

Frågan om det lämpligaste begynnelsespråket vid våra realskolor är av gammalt datum. I 1856 års stadga gjordes franskan till begynnelsespråk på den klassiska linjen med början i andra klassen. Tyskan påbörjades i klass tre — samtidigt med latinet — och engelskan på den icke klassiska

linjen i klass fyra. På den klassiska linjen förekom icke engelskan såsom obligatoriskt språk. Genom 1859 års stadga förändrades språkföljden så, att tyskan blev begynnelsespråk, inträdande i klass två, varefter på den klassiska linjen franskan påbörjades i klass fem, medan på den icke-klassiska linjen engelskan togs upp i klass tre och franskan i klass fyra. I 1906 års undervisningsplan vidtogs ingen ändring beträffande språkföljden. Den stora skolkommissionen, som inrymde ett betydande mått av framstående pedagogisk sakkunskap och vars grundsyn, i stort sett, blivit grundläggande för såväl den inre som den yttre utformningen av vårt högre skolväsende, föreslog i sitt betänkande 1922 engelskans inträde i stället för tyskan som begynnelsespråk. I 1927 års skolbeslut vidtogs emellertid ingen ändring i språkföljden.

Det är en till synes måhända liten fråga det här gäller. Och dock är det vid närmare eftertanke en angelägenhet av största betydelse med konsekvenser i olika riktningar. För alla dem, som avsluta sina läroverksstudier med realskolan, är det av vikt, att de i språkligt avseende få en start, som bereder dem det största gagnet i deras fortsatta verksamhet. Det lär nog vara otvivelaktigt, att engelskans studium på det tidigare åldersstadiet snabbare leder till ett för det praktiska livets behov användbart resultat än studiet av tyskan. Engelskan är dessutom bättre anpassad för de unga elevernas förståndsmognad. Lägg härtil dess ojämförligt dominerande ställning ute i världen, dess lika ojämförliga ställning som förmedlare med utlandet inom den praktiska sfär, i vilken huvudmassan av dem som lämna realskolan söker sin framtid och utkomst, så synas mycket starka sakskalet tala för att den får den rang som begynnelsespråk, som den stora skolkommissionen ville ge den.

Men frågan har även en kulturpolitisk sida. Ett språk är icke blott en skida för andens svärd. Det är även självt ett stycke ande. Det är oss icke likgiltigt som medborgare i ett litet land med våra traditioner och vår mognade folkliga självstyrelse, på vilket sätt vi rusta vår ungdom för dess andliga orientering i världen.

Genom 1927 års skolbeslut förstatligades 54 kommunala

mellanskolor. Det fanns då inalles 87. Alltså bibehöllos 33 såsom kommunala läroanstalter. Numera har antalet vuxit till 53. En rad kommuner ha gjort framställningar om att få sina mellanskolor förstatligade.

Man har skäl för påståendet, att situationen i åtskilliga avseenden ändrats, sedan statsmakterna fattade sitt beslut 1927. Samma omständigheter, som ansågos rättfärdiga det förstatligande som då ägde rum, torde numera kunna åberopas för flera av de befintliga kommunala mellanskolorna. Det är emellertid självklart, att ett fortsatt förstatligande icke får ske planlöst. Det gäller att sova och gå fram med försiktighet. En ingående undersökning och ett noggrant övervägande av de enskilda fallen måste ske. Tillväxten av skolor med övervägande teoretiskt studiemål har under de sista tio åren varit betydande och ägt rum utan plan. Den lokala efterfrågan har fått fälla utslaget. En utredning av frågan har därför igångsatts, varvid särskilt bör beaktas, att de i den statliga läroverksorganisationen ingående läroanstalterna på ett lämpligt sätt fördelas mellan olika landsdelar.

En verklig svaghet i vårt högre skolväsende är bristen på likställdhet mellan landsbygd och läroverksstad ifråga om möjligheten för barnen att få åtnjuta läroverkets undervisning. En familj i knappa ekonomiska omständigheter i läroverksstaden har möjlighet att hålla sina barn i läroverket. De få ju bo hemma. Men en familj på landet i motsvarande ekonomiska villkor kan icke utan bistånd komma ut med de kostnader, som barnens genomgång av läroverket betingar. Det gäller här inackorderingskostnaderna, som ju stadsfamiljen slipper.

Det är på tiden att denna orättvisa mot landsbygden avlägsnas. Huru frågan rent tekniskt skall ordnas, är en sak för sig. Det väsentliga är, att den ordnas och att det sker utan onödig tidsspillan. Att staten måste träda emellan och under vissa garantier ge inackorderingsbidrag är från början uppenbart. Regeringen har därför uppdragit åt skolöverstyrelsen att utreda frågan och inkomma med förslag.

Ett härmed besläktat spörsmål är frågan om terminsavgifternas avskaffande. Som bekant åläggas i princip läro-

verkens samtliga lärjungar att med terminsavgifter bidra till vissa av skolans kassor (ljus- och vedkassorna). Hel befrielse från eller viss nedsättning i dessa avgifter kan ske efter prövning i varje särskilt fall. Denna prövningsprocedur är allt annat än trevlig. Den är pinsam för de ansökande och den är pinsam för den prövande instansen. Men härtill kommer, att den in över skolan, dess arbete och inre liv kastar liksom en avskuggning av samhällets sönderklyftning i fattiga och rika. Den mängder därmed in i skolans värld synpunkter och irritationsmoment, som böra vara därifrån bannlysta. Regeringen har därför funnit tungt vägande skäl för det utredningsuppdrag, den i detta avseende givit skolöverstyrelsen.

Det är överhuvudtaget av den allra största vikt, att tillträdet till de högre skolorna betingas av anlag och fallenhet och icke av vederbörandes ekonomiska förhållanden. Vägen från folkskolan vidare genom de högre skolorna får icke vara ett privilegium för rikedomen. Den skall stå öppen för alla. Gallringen skall ske efter begåvning. Men för att möjliggöra ett dylikt urval måste det allmänna gripa in och utan fördomar avlägsna alla konstlade spärrar av ekonomisk och social natur. Det kan icke hjälpas: men skall bildningsmonopolet på allvar brytas och hävas, så måste det allmänna garantera lika tävlingsmöjligheter och med sina resurser främja, att all god och påtaglig studiebegåvning, i vilka sociala skikt den än spirar, får det stöd, som kan förhjälpa den in och fram på de banor, som dess art anvisar som naturliga.

I anslutning till dessa synpunkter har regeringen under utredning jämväl frågan om att göra övergången från folkskolans sjätte klass till realskolans första verkligen spärrfri. För närvarande är det nämligen så, att denna övergång är förbunden med prövning i modersmål och räkning. Här har nu erfarenheten visat, att den som har råd kan skaffa sig ett övertag över den mindre bemedlade. Kring inträdesproven i modersmålet och räkning har nämligen vuxit upp ett system med "preparantkurser", där lärarkrafter mot betalning drilla de inträdessökande i nämnda ämnen. Dessa kurser förläggas givetvis till städerna. För landsbygdens barn

blir följaktligen deras beivrande en dubbel kostnadsfråga. Under alla förhållanden äro de en spärr för de obemedlade. Allt pekar därför i den riktningen att dessa spärrar böra avlägsnas och fullgoda avgångsbetyg från folkskolans sjätte klass få gälla.

Yrkesskolan.

Det ligger i sakens natur och har redan i annat sammanhang betonats, att undervisningsväsendets nödvändiga anpassning efter den sociala utvecklingens behov medfört och måste medföra kravet på att dess register blir bredare och rikare och bättre svarar mot den mänskliga arbetsprocessens oavslutliga specialisering och yrkesförgrening. Det är överhuvudtaget en angelägenhet av största vikt att skolungdomen på ett så tidigt stadium som möjligt får kännning med livets praktiska uppgifter. Behovet av ett rikt förgrenat utbildningssystem mellan barndomsskolan eller realskolan och de praktiska yrkena måste därför målmedvetet tillgodoses. Här bör man akta sig för alla förhandsschabloner och alla tendenser till stel rikriktning och byråkratism. Det riktigaste och sundaste torde vara att oavslutligt efterse, på vilka av yrkeslivets fronter förutbildningen är mest påkallad och utan skolbyråkratiska fördomar sörja för att behoven tillfredsställas. Det är mindre viktigt, att systemet är i alla stycken konsekvent, än att svensk ungdom, som kommer från folkskolan eller realskolan, verkligen får tillfälle att bildas och skolas för det praktiska yrke, vartill den känner sig dragen. Redan vunna erfarenheter av våra verkstadsskolor synas bekräfta riktigheten i denna uppfattning.

Industrins uppväxande ungdom torde till överväldigande del fortsätta som och förbliva industriarbetare. Gällande lag ger den rätt att efter fyllda fjorton år inlänkas i den industriella arbetsprocessen. Vad den särskilt behöver förutom allmän medborgerlig skolning torde vara möjligheter att i och under sin begynnande praktik inhämta kunskaper, teoretiska insikter om just det arbete, vari den är sysselsatt. Textilarbetaren i den rationaliserade textilindustrin torde under

sin dagliga gärning vid maskinen kunna avvinna sina till synes enformiga och mekaniserade funktioner ett helt annat och levande intresse, därest han oupphörligt över böckerna, i föreläsningssalen och i laboratoriet får fördjupa sina insikter i det som verkligen sker i det som synes ske. Enahanda gäller om de i andra industrigrenar sysselsatta. Förknippningen av praxis och teori, av praktisk utbildning och teoretisk insikt i det egna facket är utan minsta tvivel den yppersta formen för verklig yrkesundervisning. Textilinstitutet i Borås skulle här kunna anföras som ett löftesrikt föredöme.

Med andra ord: låt oss akta oss för vattentäta skott mellan den praktiska yrkesutbildningen å ena sidan och yrkesundervisningen å den andra. Och när berget icke vill komma till Mohammed, så får Mohammed gå till berget. Det är uttytt: sträva målmedvetet efter yrkesskolornas lokala anslutning till vederbörliga yrkescentra, där den arbetande ungdomen under fritiden får tillfälle att teoretiskt underbygga sin växande praktiska erfarenhet.

Vad här sagts närmast med tanke på industrins yrkeskolfråga gäller även om jordbrukets. Även här måste den allmänt medborgerliga utbildningen förknippas med den fackmässiga. Det tarvas insikter av både växtbiologisk och kemisk natur. Det tarvas kunskaper om jordbruksdriftens ekonomi o. s. v. Och även här finns ingen ypperligare metod än att i möjligaste mån låta teoretisk utbildning och växande praktisk erfarenhet komplettera och underbygga varandra samtidigt.

Yrkesundervisningen är också föremål för regeringens alldeles särskilda intresse för närvarande. Frågan om förbättrande av den nu bristfälligt ordnade utbildningen av lärare för yrkesundervisning är under utredning. Verkstadsskolutredningen har redan omnämnts. Inom socialdepartementet pågår rationaliseringsutredningen med huvudsyfte att klargöra, på vilket sätt samhället och medborgarna lättast skola kunna anpassa sig efter det nya läge, som skapas genom rationaliseringen och driftnedläggelser inom industrin, vilka äro icke blott tillfälliga. Hembiträdesutredningen må likaledes nämnas. I vissa delar har den redan utmynnat i för-

slag. Inom jordbruksdepartementet har 1936 års lantbruksundervisningskommitté avslutat sitt arbete och avlämnat betänkande med förslag angående den fasta lantbruksundervisningens ordnande. Denna kommitté har haft att undersöka frågan om beredande av yrkesutbildning åt den manliga och kvinnliga ungdom, som söker sitt uppehälle vid jordbruket, och att i samband därmed också uppmärksamma frågan om en för ändamålet lämpad lärarutbildning. Inom handelsdepartementet hava 1936 års hantverkssakkunniga sysslat med spörsmålen om organiserandet av lärlingsutbildningen inom hantverket och ordnandet av hantverkets högre yrkesundervisning. De sakkunniga ha därjämte i uppdrag att taga under övervägande eventuella utvägar att utöver nu till buds stående möjligheter bereda arbetslös ungdom utbildning till hantverkare. I vissa delar föreligga redan förslag.

På olika fronter och på initiativ av olika departement är alltså yrkesutbildningen föremål för ingående prövning. De som ropa på igångsättandet av en allmän stor yrkesundervisningsutredning äro därför ute i ogjort väder. Regeringen har här i olika riktningar gått i författning om en inventering av förhållandena. Vad som nu påkallas är alltså icke någon allmänt lagd utredning, men väl en sammansyn av de olika utredningarnas resultat, en översyn av de framställda förslagen i syfte att samordna och enhetliggöra dem.

Forskning, högskolor, akademier och teatrar o. s. v.

Det centrala i kulturlivet är forskningen, sanningsökandet. Verkligheten måste uppdragas för att kunna behärskas. Det gäller både om materiens värld och andens. I och genom forskningen vidgas vår kunskap om tillvaron och klarläggas sammanhangen. Det är därför från forskningen mänskligheten får verktygen, hävstångerna för sin oavslåtliga strävan, de pålitliga hållpunkterna. All förvanskning av verkligheten straffar sig själv i längden. Att fastställa och utsäga det som faktiskt är utgör själva huvudvillkoret för andelivets sundhet i det hela. För att förändra världen måste vi känna den.

Vi måste ta reda på de sakliga förutsättningarna för vårt handlande. Annars famla vi i blindo. Forskningens styrka ligger i dess hänsynslöshet. Den ser endast till själva saken. Men ingen ser ensam allt. Forskningens livsluft är därför friheten att både utsäga sina egna rön och resultat och kritisera andras. Det är genom den fria ömsesidiga kritiken som forskarna hjälpa varandra och därmed forskningen själv framåt. Forskningens frihet hör därför oupplösligt samman med kritikens, ordets frihet. Här duga inga förhandsfacit, inga sanningsmonopol, inga politiska dekret. En verkligt fri forskning har därför till livsvillkor en tingens ordning, där kritikens frihet är garanterad. Med diktaturer, som kräva restlöst herravälde över människornas hela liv och hänsynslöst undertrycka, förbjuda och bestraffa varje yttring av kritik mot meningar, som de av politiska skäl auktorisera, kan forskningens frihet aldrig sammanbo. Ingen annan politisk ordning än demokratin kan därför i det långa loppet trygga åt forskningen dess nödvändigaste livsvillkor.

Det är tvivelsutan både en heder och en plikt för ett folk som vårt att åt forskningen ge de yttre existensbetingelser, som göra den till en makt och effektivt främja dess framsteg. Vi ha i vår demokrati den garanti för kritikens frihet, förutan vilken vetenskapen icke kan vara sig själv. Vad som höves oss i en tid, då i stora delar av världen våld och makt lagt anden i bojer och i den totalitära statens namn spänt allt och alla för sin triumfvagn, är att förstå och behjärta den fria forskningens betydelse för frihetens sak i det hela och dristigt handla därefter.

Uppgiften är här dubbel. Det gäller att för forskningen uppspära och vinna de därför bäst skickade krafterna, ge stöd och hjälp åt utpräglade forskarbegåvningar, ge dem tillfälle att utan försörjningsbekymmer fullfölja och lösa sina uppgifter. Det gäller å andra sidan att framsynt ställa nödiga tekniska resurser till forskningens förfogande, skapa behövliga institutioner, utvidga och förbättra gamla. De båda vägarna måste följas samtidigt. Väl äro vi ett litet folk, om man ser till yttre myckenhet. Men en slik måttstock är missvisande. Vår storhet beror på andra förutsättningar än numerär och massa. Den fotas ytterst på våra and-

liga tillgångar, på vår skaparkraft, vår förmåga att ge kvalitet, fullödighet åt vår produktion, den må vara andlig eller materiell. Och härvidlag får icke förbises, att vår materiella kvalitetsproduktion når överlägsenhet över andras i samma mån det produktionsprocessen uppbärande levande människomaterialet självt har god kvalitativ överlägsenhet genom anlagens målmedvetna utbildning och skolning, färdigheternas uppövning, insikternas fördjupning och ansvarskänslans växt. Dylika egenskaper utdanas och mogna bäst i ett klimat av social och medborgerlig trivsel, i en atmosfär av frihet, av aktning för människovärde, saklighet och personlig självständighet. Det är ett faktum att ju djupare, allmännare och rikare medborgarbildningen blir, desto mer kvalificeras den arbetskraft, varur den färdiga produkten stiger fram.

Men vad som här sagts om sambandet mellan medborgarbildning och kvalitetsproduktion har i princip sin alldeles särskilda tillämplighet på förhållandet mellan forskningen och vår nationella självhävdelse överhuvud. Den svenska forskningen, vars insatser sannerligen äro betydande, är som ett kraftverk, som genom bildningsväsendets nät förmedlar kraft, ljus och värme inåt och genom vetenskapens international levererar även till andra. Att öka dess kapacitet, att i alla avseenden stegra dess prestationsförmåga, att ge det en alla sociala skrankor genombrytande förstklassig personlig rekrytering är kanske nu mer än någonsin en nationell hederssak.

Icke utan skäl har det sagts, att vi svenskar röjt vissa naturliga förutsättningar och anlag för att föra den tekniska forskningen framåt. Denna läggning förpliktar. Vår industri har under sin jämförelsevis korta historia skapat sig en stark ställning både inåt och utåt. Svenska insatser på de tekniska framstegens och uppfinningarnas område ha varit både många och epokgörande. Men det bör utan omsvep erkännas, att vi ha mycket att gottgöra och bättra i vad det gäller det allmännas, närmast statens insatser till stöd för den tekniska forskningen. Det borde vara oss möjligt att i detta stycke samla oss till krafttag i stor stil. Det som närmast tarvas torde vara en förtrolig överläggning med

auktoritativa representanter för vår industri och vederbörliga naturvetenskaper i syfte att utröna huru man från deras egen sida ser på och bedömer hithörande problem. Det torde kunna förväntas, att åtskilliga värdefulla uppslag och synpunkter komma att framgå ur en dylik överläggning och att fasta hållpunkter kunna vinnas för igångsättande av en utredning, som klart skall ta sikte på, vilka åtgärder som äro av behovet påkallade för att åt den svenska tekniska forskningen ge sådana förutsättningar, att den om möjligt får en internationellt ledande ställning och blir en utomordentlig källa till självförnyelse av vår industriella teknik. Spörs-målet är under överbägande inom ecklesiastikdepartementet och det finns anledning förmoda, att resultaten därav icke skola länge låta vänta på sig.

Att på allt sätt underlätta uppgifterna för våra universitet, högskolor och fackskolor, att institutionellt utveckla och stärka dem, att utan onödigt intrång i deras traditionella självständighet modernisera dem, att vidga möjligheten för dem till ett bättre och naturligare lärjungeurval, att förläna större smidighet och anpassningsduglighet åt deras verksamhetsformer — slikt har varit och är ett strävansmål för demokratisk kulturpolitik. Såsom led i denna strävan kunna omnämnas den s. k. universitetsberedningens tillsättande och genomförandet av åtskilliga åtgärder, som av denna förordats. Så har exempelvis det länge kända behovet av riksgiltighet för akademiska examensbetyg kunnat tillgodoses och vissa institutioner omorganiseras. Här må även erinras om universitetskanslerämbetets förvandling till en avlönad befattning, varigenom de ämbetet underställda högskolorna fått en helt annan och större möjlighet att vid korandet av sin främste styresman uteslutande taga hänsyn till sakliga synpunkter och kvalifikationer.

År 1935 utfärdades stadga för statsvetenskaplig examen, vilken benämnes statsvetenskaplig-juridisk examen, då den avlägges inom juridiska fakulteten, och statsvetenskaplig-filosofisk examen, då den avlägges inom filosofiska fakulteten. Samtidigt avskaffades kansliexamen. Den statsvetenskapliga examen är avsedd närmast att utgöra en examen, som, vid sidan av juridiska examina, kan giva kompetens

till bl. a. administrativa tjänster, men den är på grund av sitt starka socialvetenskapliga innehåll även lämplig t. ex. för blivande journalister. Med denna examens inrättande har ett länge känt behov tillgodosetts. De traditionella examens-typerna ha fått en komplettering, bättre anpassad efter det nutida samhällets fordringar.

I anslutning till av särskilda sakkunniga verkställd utredning angående tillströmningen till de intellektuella yrkena ha år 1936 åtgärder vidtagits för anordnande av universitetsstatistik. De från vissa håll framställda kraven på en s. k. universitetsspärr har regeringen ansett strida mot den strävan till bildningens demokratisering, som den gjort till sin ledstjärna att främja och förverkliga. Däremot har det ansetts både riktigt och välbehövt, att den ungdom, som reflekterar på de s. k. intellektuella banorna, icke behöver träffa sitt val i blindo utan någon som helst kännedom om utkomst-möjligheterna på dessa banor. Till den ändan har universitetsstatistiken anordnats. Tack vare denna kan nu den studerande ungdomen i de kalla siffrornas ljus skärskäda och bedöma utsikterna till anställning och befordran inom olika intellektuella yrken. Att denna utväg till frågans lösning är den ur demokratisk synpunkt enda sunda och försvarliga torde ligga i öppen dag.

Från och med den 1 juli 1937 har serafimerlasarettet förstatligats, i samband varmed en omfattande lönereglering för personalen därstädes genomförts.

Chalmers tekniska institut ombildades från och med den 1 juli 1937 till en teknisk högskola. I samband därmed omvandlades institutets lägre avdelning till ett tekniskt gymnasium.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museum ha från och med budgetåret 1938/39 i viss utsträckning omorganiserats. Riksantikvarien har därmed befriats från den närmaste tillsynen över museet och detaljansvaret för detsamma i syfte att bereda honom ökat tillfälle att koncentrera sina uppgifter såsom ledare för rikets fornvård i det hela. En souschefsbefattning vid statens historiska museum har skapats.

Konsthögskolan har likaledes omorganiserats från och med

budgetåret 1938/39. Vissa ordinarie professorsbefattningar hava härvid omändrats till arvodestjänster med förordnande på viss tid i syfte att bereda möjlighet till ombyte av lärare på de ledande lärarbefattningarna inom konsthögskolan, varigenom bättre förutsättningar nåtts för höjande av effektiviteten i den statliga konstundervisningen.

Som ett betydelsefullt led i folkbildningsarbetet får man betrakta teaterverksamheten. Såväl i stad som på land finns ett stort och levande teaterintresse. Det har under tidernas lopp tillgodosetts på ett mycket växlande och ojämnt sätt. Det fanns en tid, då mycket goda privata teaterföretag tillgodosågo landsortsstäderna med högtstående scenisk konst. Det kom en tid med kris, ruin och förfall för dessa företag, och det gick slutligen därefter att åtskilliga stadsscener måste upplåtas åt biografer för att överhuvud ge någon inkomst. Att denna nedgång icke betydde någon avmattning i allmänhetens sceniska intresse, därom vittnade nog samt den snabbt uppblomstrande folkparksteatern som till sig knöt förträffliga artister och redan utfört en storartad gärning. De statsunderstödda scenerna slukade emellertid mycket stora belopp, medan deras föreställningar helt naturligt icke nådde ut till någon större publik. Enda framkomliga vägen att bryta deras isolering och föra god teaterkonst ut i de vidaste kretsar var att skapa en riksorganisation, varigenom fullgod teaterkonst kunde göras tillgänglig riket över, varhelst lämpliga teaterlokaler stode till buds. Det var alltså naturligt att göra turnéskyldighet till villkor för statsunderstödet åtnjutande. På så sätt infogades de statsunderstödda scenerna i en landsomfattande teaterverksamhet, förmedlad och ledd av den s. k. riksteaterns publikorganisation. Sedan 1933/34 års kommitté för teaterväsendet framlagt förslag till organiserande av riksteatern och denna trätt i verksamhet, tillsatte regeringen den 8 februari 1935 ett teaterråd, som har att vara rådgivande instans i sådana ärenden, som beröra de genom statsmedel understödda svenska teaternas ekonomiska, organisatoriska och administrativa problem. Riksteatern har haft obestriddlig framgång. Dess förmedling av scenisk konst har hälsats med tacksamhet av den stora teaterintresserade publiken. Men den har dessutom föranlett veder-

börande ute i landsortsstäderna att börja ägna omsorg åt sina teaterlokaler och rusta dem för uppgiften att på drägligt sätt tjäna turnéföreställningarnas ändamål. Att det för regeringen vid statsunderstödet beviljande är av vikt att ha tillgång till teaterrådet som den remissmyndighet, som med sakkunskap, sammanhang och överblick kan bedöma anslagsbehoven, ligger i öppen dag.

Riksteateridén och dess förverkligande äro även de exempel på strävan att demokratisera bildningsmöjligheterna. Ett motsvarande exempel ha vi på den bildande konstens område. För att bereda vidgade arbetsuppgifter åt svenska konstnärer beslöts 1937 att vid beviljande av anslag till statliga nybyggnadsföretag regelmässigt i anslagen inrymma nödigt belopp till konstnärlig utsmyckning. För skapande av en central ledning av den konstfrämjande verksamheten inrättades tillika ett permanent statligt konstråd.

Det gällde å ena sidan att hjälpa konstnärerna, å andra sidan att underlätta upplevelsen av konsten genom att tillgängliggöra den i de offentliga byggnaderna. Redan med årets riksdag fattade byggnadsbeslut har denna synpunkt i glädjande utsträckning tillgodosetts. Här har öppnats en praktisk och farbar väg till konstnjutningens demokratisering samtidigt med att konstnärerna själva fått statsmakternas bekräftelse på att de fylla en samhällsuppgift, som förtjänar aktning, hjälp och uppmuntran. Icke allmosor och nådegåvor, men arbete, hederligt ersatt, är vad konstnärerna fordrat och haft rätt att fordra. Regeringens förverkligade idé har löst det vanskliga problemet.

På kulturminnesvårdens område förestår ett fullföljande av beslutet om riksantikvarieämbetets och statens historiska museums omorganisation. Var detta beslut en första etapp, så kan som en andra etapp betecknas sakkunnigeförslaget rörande provinsmuseernas organisation och ställning till kulturminnesvården. En gång i sina huvuddrag genomförd kommer denna reform att verksamt främja det provinsiella museiväsendets insatser både i fornvårdens och i folkbildningsarbetets tjänst. För skolorna och det fria och frivilliga folkbildningsarbetet äro de provinsiella museerna en utomordentligt värdefull tillgång. De ge stomme, fasthet och sak-

ligt innehåll åt hembygdskunskapen. De erbjuda material åt den kulturhistoriska forskningen. För arbetar- och bondeungdomens bildningsrörelser äro de goda stödjepunkter. Målmedvetet har regeringen sökt hjälpa dem till ändamålsenliga lokaler och stärka deras lönefonder genom lotterimedel.

Det är ett mycket gammalt spörsmål, huru man på lämpligaste sätt skall kunna effektivt hjälpa fattiga utpräglade studiebegåvningar till att kunna fortsätta vid universitet och högskolor. Problemet har redan antytts i det föregående. Regeringen har oavslått haft sin uppmärksamhet riktad på detsamma. I arbetet på bildningens demokratisering är nämligen detta spörsmål av utomordentlig betydelse. En av regeringen igångsatt utredning, vars resultat förelågo år 1935 och 1936, klarlade på ett intresseväckande sätt de svenska universitets- och högskolestudenternas sociala och ekonomiska förhållanden. Det framgick, att studier vid våra universitet och högskolor betinga stora ekonomiska uppoffringar. Sålunda beräknas utgifterna under hela studietiden för avläggande av teologie kandidatexamen och prästexamen till omkring 10,300 kronor för studerande vid universitetet i Uppsala och omkring 9,800 kronor för studerande vid universitetet i Lund, när de studerande icke bo i hemmet. Motsvarande siffror äro under samma förutsättning för avläggande av juris kandidatexamen respektive omkring 14,000 kronor och omkring 11,100 kronor, för avläggande av filosofisk ämbetsexamen inom humanistiska sektionen omkring 10,100 kronor och omkring 9,700 kronor samt för avläggande av samma examen inom matematisk-naturvetenskapliga sektionen omkring 10,300 kronor och omkring 9,000 kronor. Utgifterna för avläggande av medicine licentiatexamen beräknas till omkring 21,100 kronor vid universitetet i Uppsala, omkring 22,300 kronor vid universitetet i Lund och omkring 23,400 kronor vid karolinska mediko-kirurgiska institutet. För en på normal tid erövrad filosofie doktorsgrad kräves ett belopp av omkring 25,000 kronor.

I de flesta fall äro de studerande icke i den ställning, att de kunna fullborda sina studier med egna medel eller med hjälp av understöd från föräldrar eller andra. Enligt nämnda utredningar äro vid universiteten i Uppsala och Lund

omkring 20 procent av de manliga och omkring 11 procent av de kvinnliga studerandena helt och hållet hänvisade till sig själva eller till ekonomisk hjälp utom hemmet. Det stora flertalet av dessa måste anlita lånevägen. Denna ofta betydande skuldsättning under studietiden måste sedermera efter avlagd examen amorteras. Den ökning i levnadskostnader, som den nutida studentgenerationen fått vidkännas, har för den medfört en ökad skuldbörda, som icke kan avlyftas förrän efter en följd av år. Härtill bidrager även tendensen till förlängning av studietiden.

Det är klart, att många begåvade ungdomar ur sociala grupper med svaga ekonomiska förutsättningar under sådana förhållanden utestängas från studiebanan. Väl har detta varit fallet under alla tider, men svårigheterna synas hava skärpts under de senaste åren.

Ur samhällets synpunkt måste det sägas vara ett missförhållande, att andra faktorer än begåvning och duglighet äga ett avgörande inflytande på tillträdet till här ifrågakommande utbildningsbanor. Det traditionella systemet med vanliga kontanta stipendier har visat sig alldeles otillräckligt. I riksstaten finnas uppförda vissa belopp till stipendier vid universiteten i Uppsala och Lund, som emellertid stanna vid några få tusen kronor. De ur enskilda donationer härflytande stipendierna ha genom penningvärdets förändringar fått sin betydelse i högsta grad inskränkt. Belopp, som ännu för några årtionden sedan kunde effektivt hjälpa en studerande, förslå nu endast till ett mindre bidrag till studiekostnaderna. Statens räntefria studielån ha tvivelsutan hjälpt ganska många studiebegåvade ungdomar. Men beloppen äro i allmänhet otillräckliga. Därtill kommer, att lånen ju måste återbetalas. Trots de gynnsamma lånevillkoren är det dock fråga om skuldsättning. Samma gäller om de lån, som genom studentorganisationerna på förmånliga villkor ställas till de studerandes förfogande.

En ung obemedlad student, som övervägar att slå in på den akademiska studievägen, har givetvis sitt väsentliga ekonomiska problem i utgifterna för husrum och kost. Det riktiga är därför att klart ta sikte på just denna punkt, när det gäller en rationell lösning av frågan. I anslutning till

regeringens direktiv har spörsmålet utretts och resultatet föreligger i ett betänkande med förslag angående understöd i form av fria bostäder och fri kost åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska institutet. I detta förslag föreligger en praktisk utformning av understödsverksamhetens bedrivande och med garantier för att stödet dels ges åt verkligt begåvade medellösa studenter, dels icke missbrukas.

Det hela måste betraktas som en försöksanordning. Just på grund av denna dess karaktär har i förslaget en begränsning skett till de tre statsuniversitetet. Det säger sig självt, att därest försöket göres och slår väl ut, principen bör utsträckas till både de fria högskolorna och fackhögskolorna. Erfarenheten har givit vid handen, att det för medellösa utpräglade studiebegåvningar verkligt dristiga och vanskliga steget är att bege sig in på den akademiska banan. Tvånget att låna, att skaffa sig borgensmän och skuldsätta sig innebär ett avskräckande moment, som utan tvivel bidragit och bidrager till att universitet och högskolor gå miste om ett rekrytmaterial, som för dem vore av det allra största värde.

I juni 1938 ha de år 1937 tillkallade sakkunniga för utredning rörande verksamheten vid dramatiska teatern avlämnat betänkande och förslag i ämnet. De sakkunniga föreslå, att operans aktiebolag och dramatiska teaterns aktiebolag upplösas genom likvidation, att dessa bolags verksamhet övertages av en stiftelse samt att sammanslagning äger rum mellan operans nuvarande kansli, kostymateljé, dekorationsateljé och snickarverkstad med motsvarande avdelningar inom dramatiska teatern. Det har ansetts både riktigt och nödvändigt att i möjligaste mån och utan att de kungliga teatrarnas konstnärliga ledning därigenom på något sätt försvåras rationalisera deras ekonomiska verksamhet och så långt sig göra låter nedbringa deras förlustsiffror. Regeringen har icke funnit det försvarligt att låta det fortgå som hitills. Därför kom undersökningen till stånd och dess resultat äro under närmare övervägande.

I linje med sina åtgärder till stöd, uppmuntran och hjälp åt forskningen och dess ämnessvenner har regeringen tagit upp frågan om docentinstitutionen vid våra universitet. I

regel rekryteras våra professurer ur docenternas krets. Här gäller verkligen, att många äro kallade, men få äro utvalda. Bortser man från de juridiska fakulteterna, där förhållandena på grund av den hårda konkurrensen med de praktiska juridiska banorna äro alldeles egenartade, så äro utsikterna till befordran från docent till professor mycket vanskliga. I anslutning till universitetsberedningens betänkande har därför regeringen igångsatt en utredning i syfte att utfinna de lämpligaste formerna för tillsättande av docenter, docentstipendiernas antal och storlek, deras fördelning på olika grupper och ämnen, den med docentstipendium förbundna undervisningsskyldigheten, rätten att behålla viss del av stipendium vid sjukdom samt möjligheterna att underlätta docents övergång till annan verksamhet.

Ett område, som sedan länge varit i behov av reformer, är utbildningen av våra läkare. Redan år 1932 inkom framställning härom från lärarkollegiet vid karolinska institutet, och denna framställning tillstyrktes av de medicinska fakulteterna vid universiteten i Uppsala och Lund samt av universitetskanslern. Inom läkarkretsar och bland de medicinska fakulteternas studenter har frågan under flera år varit föremål för en livlig uppmärksamhet. Inom ecklesiastikdepartementet har den alltsedan 1932 dryftats och övervägts och vissa förberedelser för ärendets upptagande till utredning voro redan träffade, då även riksdagen i en med anledning av väckta motioner avlåten skrivelse gav sin anslutning till utredningskravet. Utredningen har nu igångsatts. En huvudförutsättning för dess bedrivande är, att någon försämring av vår läkarutbildnings kvalitet i allmänt medicinskt avseende icke får ske. För regeringen har det synts särskilt angeläget, att den igångsatta utredningen beaktar och gör rättvisa åt kravet på en starkare social orientering i läkarutbildningen. Kunskapen om samhällets organisation och om den sociala omvårdnadens uppbyggnad, former och karaktär särskilt med avseende på socialpolitiska åtgärder till förebyggande av ohälsa och det svaga människomaterialets omhändertagande och vård måste krävas av våra dagars läkare. Överhuvud torde en mera ingående kännedom om sociala förhållanden och därmed sammanhängande lagstift-

ning vara önskvärd. En sådan kännedom måste nämligen ha stor betydelse för läkarens allmänna syn på sin uppgift och de plikter, som äro förbundna med densamma. Ökade insikter i speciella socialhygieniska ämnen äro likaledes erforderliga. Här torde företrädesvis undervisningen i rätts- och statsmedicin samt i hygien och allmän hälsovårdslära vara i behov av en eftersyn.

Kyrkoväsendet.

På kyrkoväsendets område har den tilländalupna sexårsperiodens reformarbete under regeringens ledning haft till ögonmärke att bryta isoleringen mellan religiös och världslig kultur, att låta dem genomtränga och berika varandra, att lyfta upp dessa spörsmål över alla partimotsättningar, att betrakta och behandla de religiösa livsmakterna som naturliga tillgångar i och för en sund kulturdemokrati. I själva sin princip företräder den evangeliska protestantismen den aktning för människovärdet, det hävdande av den enskildes, av personlighetens rätt att göra motstånd mot förtryck, den respekt för samvetets och forskningens rätt och frihet, som oupplösligt höra samman med demokratiska grundsatser och demokratisk livssyn. Denna faktiska inre principiella frändskap, vars betydelse världen kunnat bevittna i den tyska protestantiska bekännelsekyrkans hjältemodiga motstånd mot den diktatoriska och totalitära maktstatens anspråk, har för regeringen utgjort en naturlig ledstjärna vid utformningen och handläggningen av de kyrkopolitiska angelägenheterna. Den protestantiska svenska kyrkan och den demokratiska svenska staten segla här i samma båt. Protestantismens möjligheter att hos oss få leva i frihet och utan maktövertag från statens sida stå och falla med det demokratiska statsskicket självt. Skulle svensk demokrati krossas och utbytas mot ett totalitärt statsskick, så tarvas det ingen större fantasi för att omedelbart inse, att en dylik katastrof obönhörligen skulle upphäva och utplåna den rörelsefrihet, som präglar vårt kyrkoväsende. De-

mokratins princip är förhandlingens, icke dekretets. Den erkänner intet sanningsmonopol. Den hävdar att varken majoritet eller minoritet ha ensamma all sanning och rätt på sin sida. Den är alltså beredd att utan hänsyn till numerär och myckenhet taga allsidig hänsyn. Fördragsamhet och tolerans ligga följaktligen i dess väsen. På en punkt företräder den emellertid ofördragsamheten, nämligen mot ofördragsamheten själv.

Det torde alltså ligga i den demokratiska tankegångens egen linje att statsmakten i sin befattning med det religiösa livets angelägenheter gör till sin huvudsynpunkt att avspänna och utjämna, att stärka förhandlingsviljan, att främja respekt för personlig egenart och självständighet inom den ram gällande rätt anvisar och att — och detta är måhända det väsentligaste — ihärdigt och målmedvetet och med den varsamhet, som toleransens egen princip betingar, bidra till att höja och förbättra prästerskapets bildningsnivå. All erfarenhet har bekräftat, att ju bättre den andliga samfärdseln är mellan teologin och den vetenskapliga forskningen i övrigt och ju högre och solidare prästerskapets skolning är, desto friare och högre välver sig rymden över det kyrkliga livet och desto större utrymme ges det för ömsesidig förståelse och hänsyn.

I anslutning till sistnämnda synpunkter har spörsmålet om en reform av det svenska prästerskapets utbildning upptagits till övervägande och förberedelse. Den nuvarande prästutbildningen är behäftad med åtskilliga svagheter. Tidsutvecklingen har gått förbi den. Redan rekryteringsproblemet tarvar en ordentlig granskning. I princip står man här inför samma vanskligheter som beträffande utbildningen av våra läroverkslärare. Det gäller att finna lämpliga former för en i rättan tid verkställd sovring av aspiranterna i syfte att ernå ett naturligare urval. Det är icke försvarligt att lämplighetsprövningen i fråga om den prästerliga banan i realiteten kan ifrågakomma först efter den föreskrivna examens avläggande. Det är alldeles nödvändigt att här skapa en anordning, varigenom notoriskt olämpliga kunna avskiljas innan de offrat tid och pengar på utbildningen för en bana, som icke passar dem.

Det är vidare nödvändigt att åt prästens utbildning ge en helt annan och rimligare orientering åt det nuvarande samhällets faktiska liv och förhållanden.

Vad som sagts angående behovet av en reformerad läkarutbildning kan här sägas om förevarande reformkrav. De socialpolitiska insikterna, kunskaperna om vår sociala omvårdnads organisationsmässiga uppbyggnad, verksamhetsätt och verksamhetsformer, om elementen i svensk kommunalpolitik och kommunalförvaltning, om socialpsykologiska frågor o. s. v. — slikt får en prästman i våra dagars Sverige icke sakna. En helt annan avvägning och sammansättning av de i examen ingående ämnena är därför på sin plats. Men härtill kommer behovet av bättre förtrogenhet med den andliga problemsfär, i vilken den unge prästmannen inträder.

Denna fråga har en betydande räckvidd. Staten har prästutbildningen i sin hand. Den äger rum vid våra universitets teologiska fakulteter. Allt starkare framträder tendensen till ett utplånande av gränsen mellan dessa fakulteter och de filosofiska fakulteternas humanistiska sektioner. Förbindelsen mellan humanistisk och teologisk utbildning blir allt intimare. Denna tendens måste hälsas med glädje och förtjänar att målmedvetet stödjas. Den religiösa kulturen har säkerligen ofantligt mycket att vinna härpå. Men det torde också vara naturligt, att vid en omläggning av prästutbildningen såtillvida beakta och dra konsekvenserna av denna utvecklingstendens, att den humanistiska grunden väsentligt förstärkes.

Det lider intet tvivel att denna väg till utjämning av förefintliga spänningar och motsättningar är både framkomligare och riktigare än att söka häva dem genom ingrepp från statsmakternas sida i själva läran och förkunnelsen. Det torde nämligen vara obestriddigt, att dessa senares modernisering får det största och mest bestående värdet, därest den mognar fram som en naturlig frukt av vidgade vyer och tolerantare livssyn hos kyrkans egna tjänare.

Genom 1934 års lag om tillsättning av prästerliga tjänster fick k. m:t rätt att tillsätta kyrkoherdetjänst var tredje gång den är ledig. Huvudsyftet med denna lag var att bereda

rättvisa åt väl förtjänta prästmän som icke råkat vinna befordran till kyrkoherdebefattningar. Det gällde här att skapa bättre garantier för att förtjänst och skicklighet skulle komma till sin rätt. I ett stycke hade denna lagstiftning en svaghet. Valhandlingen behölls nämligen även i de fall, där utnämningen ligger i k. m:ts hand. Denna svaghet var resultatet av en kompromiss och var ingalunda oförutsedd. Värdet av att få den nya anordningen var emellertid så stort, att kompromissen fick godtagas. Den redan vunna erfarenheten torde emellertid otvivelaktigt peka i den riktningen, att ett irritationsmoment skulle bringas ur världen, därest valhandlingen bortföлле i de fall, där k. m:t har utnämningrätten. Det är emellertid möjligt att ännu någon tids erfarenhet behövs, innan förslag till ändring framlägges.

År 1936 genomfördes en omorganisation av domkapitlen. Härvid avskaffades lektoreernas i vederbörande stiftsstad självskrivnhet såsom ledamöter av domkapitlet liksom självskrivnheten för de teologiska professorerna i stift, där teologisk fakultet finnes. I stället bestämdes, att de ledamöter, som skulle ersätta de omnämnda, skulle utses dels av k. m:t, dels genom val inom vissa korporationer. Syftet med reformen var att söka tillförsäkra domkapitlen en bättre avvägd sammansättning med hänsyn till såväl deras administrativa befogenheter som även deras uppgift att vara verkliga stiftsstyrelser.

Samma år genomfördes en löneroglering för biskoparna, varigenom skapades ordning och reda i de förut på detta område rådande hopplöst föråldrade och invecklade avlöningsförhållandena. Vid somliga biskopstjänster voro före denna reglering inkomsterna alldeles orimligt höga, vid andra alldeles otillräckliga. Genom lönerogleringen undanröjdes hela den gamla tillkrånglade ordningen och åvägbragtes en utjämning av lönebeloppen. Några ökade anslag från det allmännas sida erfordrades praktiskt taget icke för reformens genomförande.

Vid årets riksdag bifölls regeringens förslag till avveckling av det gamla naturaavlöningsystemet för klockare och organister. Det hade redan för länge sedan överlevt sig självt och i många fall lett till alldeles oförsvarliga förhål-

landen. Med dess avskrivning och ersättning med en ny, enkel och praktisk ordning har äntligen det avgörande steget tagits till klockar- och organistkårens hjälpande.

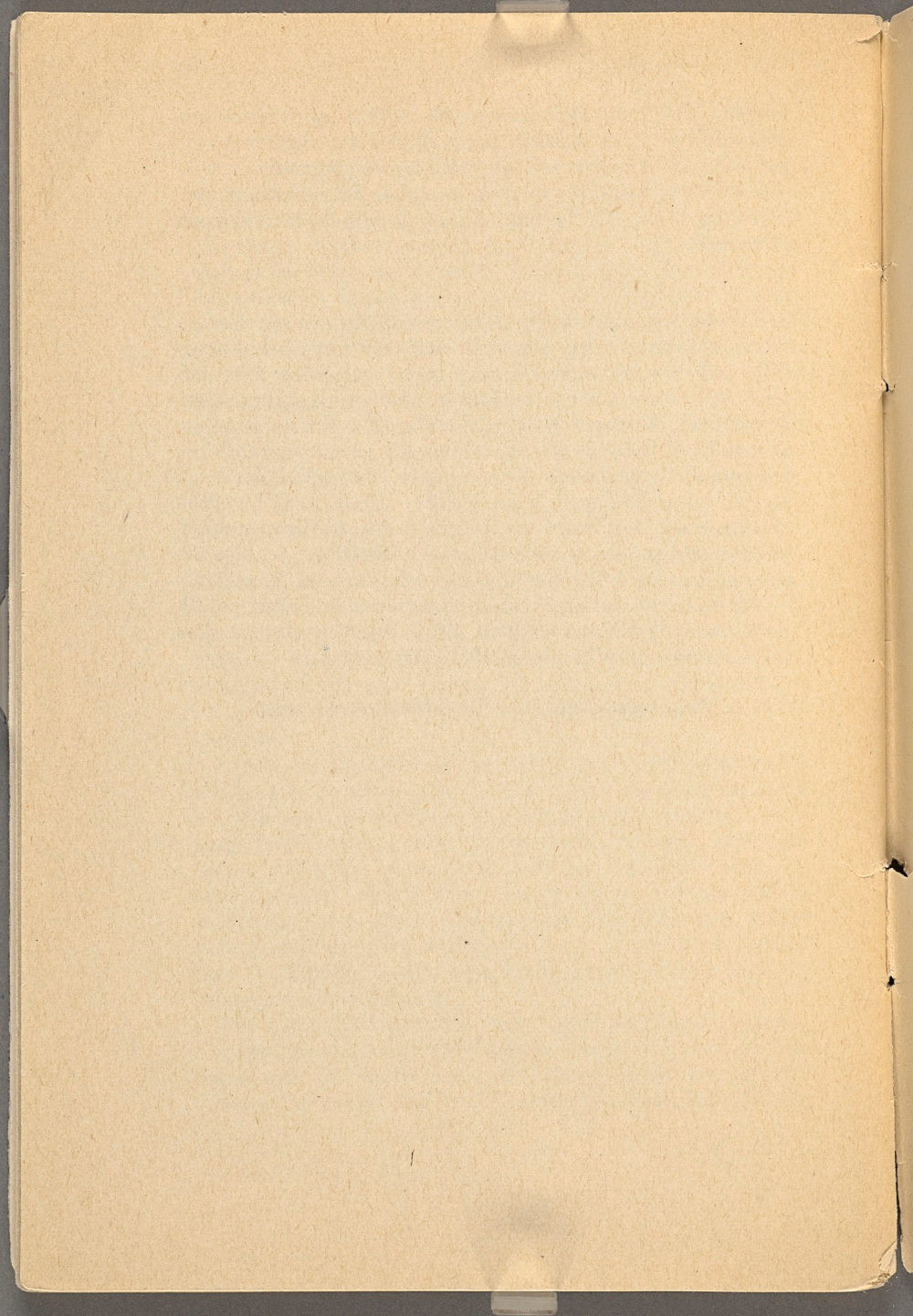
Likaledes på initiativ av regeringen har den svenska psalmboksfrågan fått sin lösning. En ny koralbok är under utarbetande.

*

I denna sammanträngda och summariska översikt har givetvis icke kunnat redovisas allt vad demokratisk kulturpolitik under en socialdemokratisk regeringsledning tagit initiativ till, förberett och genomfört under den gångna sexårsperioden. Exempelsamlingen skulle alltså kunna utvidgas. Det anförda har emellertid äsyftat att ge en föreställning om uppsåtet, tendensen, de bärande motiven. Det har varit och är en politik i de goda makters tjänst, som hotas av tyranniet och barbariet, en politik i den andliga upprustningens tecken, ett sammanhängande försök att i olika avseenden ge vår folkfrihet djupare och starkare förankring.

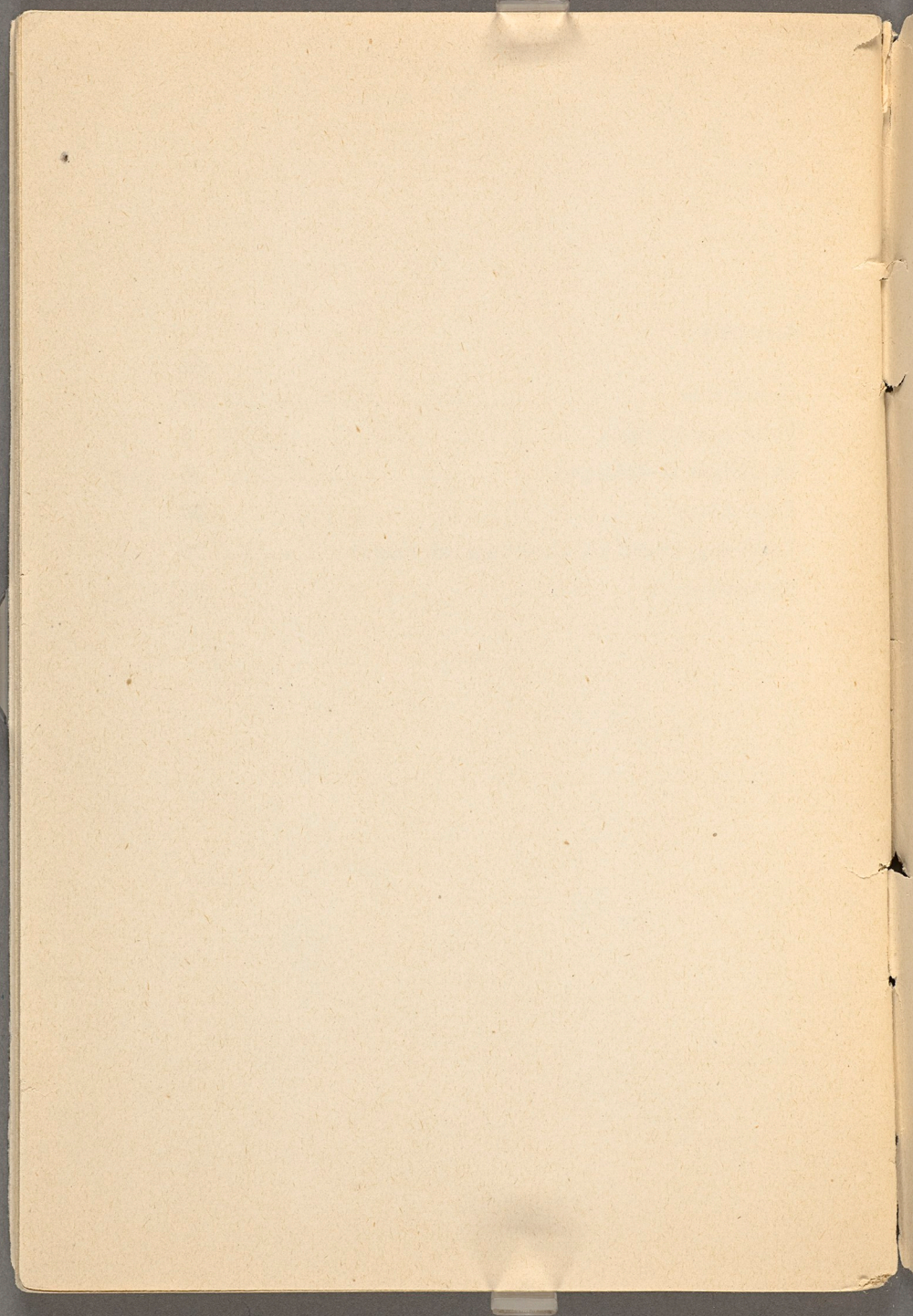
Det beror på valmanskåren själv, huruvida denna politik skall kunna kraftigt fortsättas. Bästa sättet att trygga dess målmedvetna fullföljande är att i valet rösta med

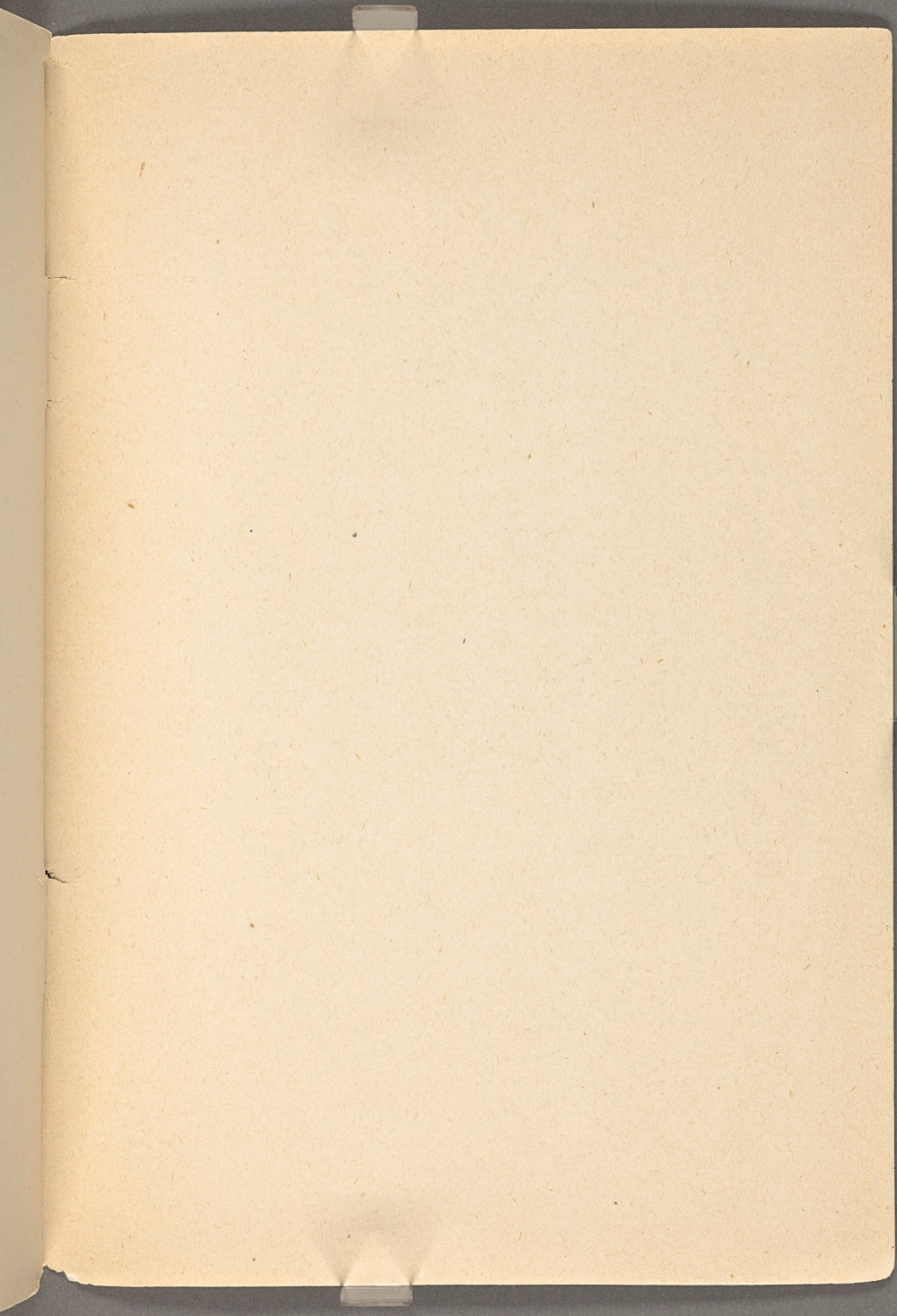
Arbetarepartiet — Socialdemokraterna.

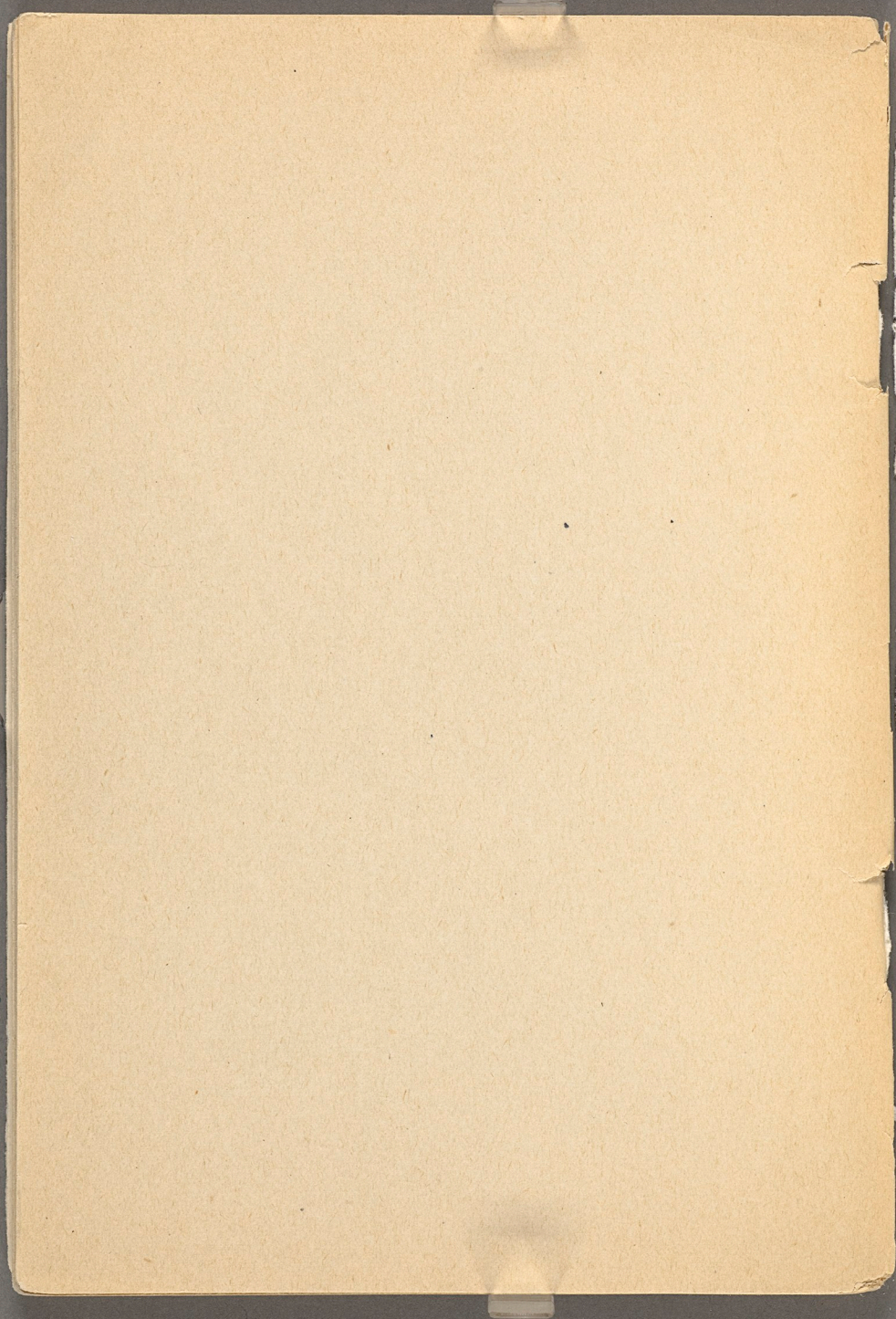

Innehåll

	Sid.
Grundsatser	3
Folkundervisningen	5
Det högre skolväsendet	16
Yrkesskolan	26
Forskning, högskolor, akademier och teatrar o. s. v.....	28
Kyrkoväsendet	39

Alfreda Bronzeyer

1. 1870

2. 1871

3. 1872

4. 1873

5. 1874

6. 1875

7. 1876

8. 1877

9. 1878

10. 1879

11. 1880

12. 1881

Aktuella broschyrer

P. Albin Hansson

Koalitionspolitiken

Pris 15 öre

Utgångspunkter, principer, program

Oppositionen och koalitionen

Pris 20 öre

Ernst Wigforss

Statsutgifter och näringsliv

Pris 25 öre

Arthur Engberg

Demokratisk kulturpolitik

Pris 25 öre

Gustav Möller

Regeringens antikrispolitik

Pris 25 öre

Gunnar Lange

Trygghet åt jordbrukets folk

Pris 15 öre

Tidens förlag

Pris 25 öre